

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
магістр

на тему: «Методика обліку та аналіз наявності й використання виробничих
запасів»

Виконав: здобувач вищої освіти
за освітньо-професійною програмою
Облік і оподаткування
другого (магістерського) рівня вищої освіти
спеціальності 071 Облік і оподаткування
групи 1
Горбань А.А.
Керівник: Тютюнник С.В.
Рецензент: Чернецька О.В.

Полтава 2025 року

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Факультет обліку та фінансів
Кафедра обліку і оподаткування**

Освітньо-професійна програма Облік і оподаткування

Спеціальність 071 Облік і оподаткування

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Наталія КАНЦЕДАЛ

14 листопада 2024 року

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Горбань Анастасії Анатоліївни

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Методика обліку та аналіз наявності й використання виробничих запасів»

керівник роботи: кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри обліку і оподаткування Тютюнник Світлана Василівна

Затверджено засіданням кафедри протокол № 5 від 07 жовтня 2024 р.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 11 грудня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи:

фінансова звітність підприємства за 2022 – 2024 рр.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

Розділ 1. Теоретико-методичні основи обліку виробничих запасів.

Розділ 2. Облік наявності та використання виробничих запасів підприємства.

Розділ 3. Аналіз наявності та використання виробничих запасів.

5. Перелік графічного матеріалу: схеми, рисунки, графіки, діаграми за темою та об'єктом дослідження.

6. Дата видачі завдання: 14 листопада 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір і затвердження теми роботи.	03.10.2024 р. – 29.10.2024 р.	
2	Затвердження завдання на кваліфікаційну роботу, узгодження плану	30.10.2024 р. – 14.11.2024 р.	
3	Опрацювання літературних джерел	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
4	Збір, вивчення і обробка інформації, необхідної для виконання роботи	15.11.2024 р. – 10.11.2025 р.	
5	Виконання теоретичного розділу роботи	15.11.2024 р. – 03.02.2025 р.	
6	Виконання аналітичних розділів роботи	04.02.2025 р. – 10.11.2025 р.	
7	Оформлення тексту роботи	11.11.2025 р. – 21.11.2025 р.	
8	Попередній захист роботи на кафедрі	24.11.2025 р. – 26.11.2025 р.	
9	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень і пропозицій	27.11.2025 р. – 03.12.2025 р.	
10	Нормо-контроль	04.12.2025 р. – 10.12.2025 р.	
11	Захист кваліфікаційної роботи	22.12.2025 р. - 24.12.2025 р.	

Здобувач вищої освіти

Анастасія ГОРБАНЬ

Керівник роботи

Світлана ТЮТЮННИК

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	8
1.1. Економічний зміст виробничих запасів, методи їх оцінки	8
1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення...	15
РОЗДІЛ 2. ОБЛІК НАЯВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА.....	24
2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства.....	24
2.2. Облік наявності та використання виробничих запасів і відображення інформації у звітності.....	27
2.3. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами.....	38
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ НАЯВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ.....	45
3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання	45
3.2. Аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів.....	57
3.3. Забезпеченість суб'єкта господарювання виробничими запасами, аналіз ефективності їх використання та напрями оптимізації матеріального забезпечення підприємства.....	65
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85
ДОДАТКИ.....	93

ВСТУП

Актуальність теми. Виробничі запаси є вагомим елементом майна підприємства та суттєво впливають на формування його фінансового результату, оскільки займають значну частку у загальній структурі витрат. Таким чином, надійність фінансової звітності безпосередньо залежить від точності обліку наявності та руху запасів. Раціональне використання запасів, підкріплене коректним відображенням їхньої вартості, створює потенціал для зростання економічної ефективності діяльності.

Виробничі запаси є критичним елементом активів та витрат підприємства, їхній облік та використання прямо впливає на фінансовий результат. Забезпечуючи ритмічність діяльності та економічну безпеку, запаси є фундаментальним ресурсом. З цієї причини, оптимізація їхнього використання визнана одним із головних факторів, що призводить до зростання обсягів виробництва та максимізації прибутку.

Питання щодо організації обліку виробничих запасів досліджували у своїх працях такі науковці: М.І. Бондар, Ф.Ф. Бутинець, Ю.А. Верига, Н.Ю. Єршова, Л.Г. Ловінська, В.В. Лопатіна, Н.М. Малюга, Т.О. Меліхова, Н.Б. Мельник, О.А. Подолянчук, М.С. Пушкар, В.В. Сопко, О.І. Степаненко, Н.М. Ткаченко, П.Я. Хомин, Р.Л. Хом'як та інші. Поряд з цим залишаються питання, які потребують подальшого дослідження, зокрема щодо удосконалення обліку виробничих запасів та визначення напрямів підвищення ефективності їх використання. Таким чином, потреба у подальшому вирішенні теоретичних і прикладних проблем щодо удосконалення обліку та аналізу виробничих запасів зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи, визначивши її мету, завдання та структуру.

Мета і завдання дослідження. Мета – розробити та обґрунтувати теоретичні засади і практичні рекомендації, що стосуються методики обліку виробничих запасів, а також комплексного аналізу ефективності їх

використання.

Для досягнення поставленої мети в кваліфікаційній роботі вирішено наступні завдання:

- розкрити та узагальнити теоретичні основи обліку виробничих запасів, а також проаналізувати стан дослідженості проблеми та існуючі підходи до класифікації запасів;
- ознайомитися із станом організації бухгалтерського обліку наявності та використання виробничих запасів в Підприємстві і порядком відображення інформації про них у фінансовій звітності підприємства;
- провести комплексний аналіз наявності та використання виробничих запасів за напрямками: аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів; оцінка забезпеченості суб'єкта господарювання виробничими запасами, аналіз ефективності їх використання та визначення напрямів оптимізації матеріального забезпечення підприємства;
- провести оцінку сильних та слабких сторін, а також визначити сприятливі можливості та загрози за результатами SWOT-аналізу;
- сформулювати рекомендації щодо напрямів удосконалення обліку виробничих запасів та підвищення ефективності їх використання.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єкт дослідження – теоретико-методичні основи, а також поточна практика організації обліку та аналізу наявності та використання виробничих запасів. Предмет дослідження – облікові процедури щодо організації обліку наявності та використання виробничих запасів та проведення аналізу ефективності їх використання в Підприємстві.

При написанні кваліфікаційної роботи були використані нормативні документи, законодавчі акти, спеціальна література з бухгалтерського обліку. Інформаційною базою виконання роботи слугувала фінансова звітність Підприємства за 2022-2024 рр.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна одержаних автором результатів досліджень у кваліфікаційній роботі полягає у наступному:

- узагальнено напрями вдосконалення обліку наявності та використання виробничих запасів;

- запропоновано методичну схему комплексного оцінювання наявності та використання виробничих запасів підприємства; зокрема обгрунтовано необхідність її доповнення дослідженнями щодо вивчення впливу чинників на показники результативності діяльності;

- проведено SWOT-аналіз наявності та використання виробничих запасів за результатами якого розроблено матрицю стратегій TOWS, яка дозволяє визначити пріоритети в стратегії управління запасами.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 7 наукових праць загальним обсягом 1,1 друк. арк., у тому числі в матеріалах конференцій – 7 тез доповідей обсягом 1,1 друк. арк.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКУ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

1.1. Економічний зміст виробничих запасів, методи їх оцінки

Раціональне функціонування підприємства в будь-якій галузі економіки значною мірою залежить від постійної наявності у необхідних обсягах виробничих запасів, які споживаються в процесі виробництва і переносять свою вартість на собівартість виготовленої продукції (робіт, послуг), тим самим впливаючи на фінансові результати діяльності підприємства.

У науковій термінології поняття носять об'єктивний характер, в основі якого лежить узагальнення господарської практики. Згідно з цим підходом, виробничі запаси розглядаються як важлива складова матеріальних ресурсів підприємства, що забезпечує безперебійність його діяльності.

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому [38].

Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси», відповідно до п. 4 визначає запаси як активи, які: утримуються для подальшого продажу за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством [27].

Положення НП(С)БО 9 узгоджуються з міжнародною практикою, так, відповідно до М(С)БО 2 «Запаси», до складу запасів належать активи, що утримуються для продажу у звичайному ході діяльності, перебувають у процесі виробництва з метою подальшої реалізації або існують у формі основних та

допоміжних матеріалів, призначених для використання у виробничому процесі чи при наданні послуг [21].

У Плані рахунків бухгалтерського обліку поняття запасів конкретизується через рахунок 20 «Виробничі запаси» та його субрахунки, які відображають різні види матеріальних ресурсів – сировину, матеріали, паливо, тару, запасні частини, будівельні матеріали тощо [33]. Крім того, у НП(С)БО 16 «Витрати» визначено, що до складу прямих матеріальних витрат включається вартість сировини, основних і допоміжних матеріалів, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, що використовуються у процесі виробництва [26].

Таким чином, національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку формують єдину методологічну основу для визнання, оцінки та відображення запасів у фінансовій звітності підприємства.

Під час здійснення виробничого процесу використовуються різноманітні матеріальні ресурси. Частина з них повністю споживається у процесі виготовлення продукції – це, зокрема, сировина, основні та допоміжні матеріали, комплектуючі вироби тощо. Інші ресурси лише змінюють свою форму або стають складовою частиною готового виробу без помітних зовнішніх перетворень, наприклад, запасні частини. Окрім того, існують матеріальні цінності, що не входять до складу готової продукції, – це малоцінні та швидкозношувані предмети.

Одним із ключових напрямів аналітичної діяльності підприємства є систематизація виробничих запасів за технологічними характеристиками, їх призначенням та функціональною роллю у виробничому процесі.

Класифікація виробничих запасів має важливе значення, оскільки забезпечує ефективну організацію складського господарства, ведення аналітичного обліку, а також сприяє нормуванню, плануванню, контролю, аналізу та управлінню запасами для задоволення потреб підприємства [47].

За своїм призначенням виробничі запаси поділяються на такі основні групи:

1) сировина та основні матеріали – ресурси, що безпосередньо входять до складу кінцевого продукту та формують його основу;

2) допоміжні матеріали – ресурси, які або поєднуються з основними матеріалами, надаючи їм певних властивостей, або використовуються як витратні інструменти в процесі виробництва, чи застосовуються для забезпечення виробничих операцій;

3) паливно-мастильні матеріали (ПММ) – за економічною суттю належать до допоміжних матеріалів, проте в бухгалтерському обліку вони виокремлюються в окрему групу через їхню значущість у підтримці технологічних, енергетичних та господарських процесів;

4) тара та тарні матеріали – призначені для пакування, перевезення та зберігання готової продукції. Тара одноразового використання не виділяється окремо, а її вартість включається до вартості використаних матеріалів;

5) будівельні матеріали – конструкції, деталі та обладнання, призначені для монтажу на будівельних об'єктах, а також інші матеріальні ресурси, що використовуються для капітального будівництва;

6) запасні частини для ремонту – матеріальні ресурси, які використовуються для проведення ремонтних робіт та заміни зношених або пошкоджених елементів обладнання;

7) матеріали, передані у переробку – це оборотні матеріальні активи, які підприємство-власник тимчасово надає стороннім переробним організаціям на безоплатній основі для виготовлення готової продукції;

8) матеріали сільськогосподарського призначення – виробничі запаси аграрних підприємств, які використовуються у процесі вирощування сільськогосподарської продукції в межах їхньої основної діяльності. До цієї групи належать насіння, корми, садивний матеріал та інші ресурси, придбані у постачальників для забезпечення виробничого процесу;

9) тварини на вирощуванні та відгодівлі (поточні біологічні активи) – група активів, до якої відносяться молодняк тварин, а також дорослі особини,

що перебувають на відгодівлі. Сюди ж належать птиця, хутрові звірі, кролі, бджолині сім'ї, а також дорослі тварини, вибракувані з основного стада з метою подальшої реалізації.

Загальноприйнятою вважається типова класифікація виробничих запасів відповідно до їхнього призначення та функціональної ролі у виробничому процесі підприємства (табл. 1.1) [16].

Таблиця 1.1

Класифікація виробничих запасів

Класифікаційні групи запасів	Вид запасів	Характеристика
За призначенням і причинами утворення	Постійні	Запаси, які забезпечують безперервність виробництва в період між черговими поставаннями матеріалів.
	Сезонні	Формуються внаслідок сезонного виробництва або сезонних умов транспортування матеріальних ресурсів.
За місцем знаходження	Складські	Матеріальні ресурси, що зберігаються на складах підприємства до моменту використання у виробництві.
	У виробництві	Запаси, які перебувають безпосередньо в процесі обробки чи виготовлення продукції.
За рівнем наявності на підприємстві	Нормативні	Запаси, кількість яких відповідає встановленим нормам і гарантує безперебійний виробничий процес.
	Понаднормові	Матеріальні ресурси, обсяг яких перевищує затверджені нормативи.
Відносно до балансу	Балансові	Запаси, що належать підприємству на правах власності та відображаються у його балансі.
	Позабалансові	Матеріальні цінності, які тимчасово перебувають на підприємстві, але йому не належать.
За походженням	Первинні	Матеріальні ресурси, отримані від постачальників без попередньої обробки на самому підприємстві.
	Вторинні	Матеріали або вироби, що можуть бути повторно використані у виробничому процесі.
За складом і структурою	Виробничі запаси	Включають сировину, основні та допоміжні матеріали, напівфабрикати власного чи купівельного виробництва, комплектуючі вироби, паливо, запасні частини, тару, тарні матеріали та МШП.
	Запаси незавершеного виробництва	Продукція, яка ще не пройшла всі етапи обробки та не була прийнята відділом технічного контролю.
	Запаси готової продукції	Повністю виготовлені вироби, що пройшли перевірку ВТК і зберігаються на складі до реалізації.
За складом і структурою	Товарні запаси	Продукція або товари, що знаходяться у сфері обігу, включаючи ті, які перебувають у процесі транспортування.

Структура обліку запасів у Плані рахунків передбачає виділення окремих рахунків для різних груп матеріальних ресурсів як це видно з рис. 1.1. Такий підхід забезпечує точний облік, контроль та аналіз виробничих запасів у процесі діяльності підприємства.

Рис. 1.1. Структура виробничих запасів згідно з діючим Планом рахунків бухгалтерського обліку

Оскільки на підприємствах кожна група запасів може налічувати сотні тисяч найменувань, сортів і розмірів, для забезпечення раціональної системи обліку, що сприятиме оперативному управлінню, плануванню та веденню бухгалтерського обліку, необхідно впровадити чітке групування запасів [3]. З цією метою на підприємстві здійснюється класифікація найменувань матеріалів

за певними ознаками. Матеріали об'єднуються у групи, які, своєю чергою, поділяються на підгрупи. Усередині кожної підгрупи ресурси систематизуються за профілем, маркою, сортом та іншими характеристиками.

Відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси», до активів належать запаси, від використання яких підприємство очікує отримати майбутні економічні вигоди, за умови можливості достовірного визначення їх вартості [27].

Наступна схема ілюструє порядок оцінки запасів згідно з нормативним документом «Запаси» (рис.1.2).

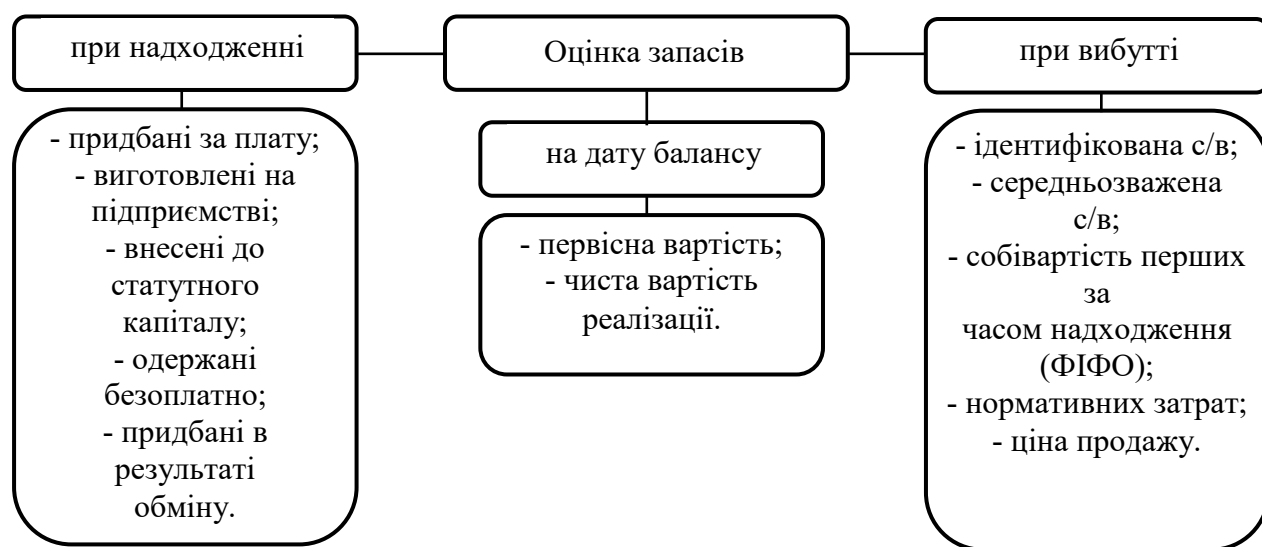

Рис. 1.2. Порядок оцінки запасів згідно з НП(С)БО 9 «Запаси»

Оцінка виробничих запасів важлива, оскільки визначає реальну вартість активів, собівартість продукції та впливає на фінансові результати.

Виробничі запаси, придбані або виготовлені власними силами, відображаються у бухгалтерському обліку за первісною вартістю, що формується з фактичних витрат. До її складу належать: сума, сплачена постачальникам (без непрямих податків), ввізне мито, непрямі податки, що не відшкодовуються, транспортно-заготівельні витрати та інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням запасів до стану придатності для використання [9]. Не включаються понаднормові втрати, фінансові витрати (крім капіталізованих відповідно до НП(С)БО 31) і витрати на збут [11].

Аналогічний підхід передбачений і М(С)БО 2 «Запаси», однак міжнародний стандарт робить більший акцент на визначенні чистої вартості реалізації (net realizable value) як критерію оцінки запасів на дату балансу. У міжнародній практиці саме чиста вартість реалізації виступає основним показником знецінення запасів, тоді як НП(С)БО 9 регламентує оцінку за найменшою з двох величин — первісною вартістю або чистою вартістю реалізації, не надаючи детального порядку її визначення [21].

Після визначення первісної вартості важливо обрати оптимальний метод оцінки запасів при їх вибутті. Основні методи наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Характеристика методів оцінки вибуття запасів

Методи оцінки	Сутність	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
Середньо-зважена собівартість	Вартість запасів визначають як загальну вартість, поділену на кількість на початок періоду і надійшли протягом місяця. Метод підходить для підприємств з великою номенклатурою та в умовах інфляції.	- об'єктивне відображення залишків; - рівномірне списання собівартості; - простота обліку; - мінімальні коливання прибутку; - не потребує детального обліку кожної одиниці запасів.	- ігнорує актуальні ціни останніх надходжень; - може спотворювати витрати; - завищує прибуток при зростанні цін.
Собівартість перших за часом надходження запасів (FIFO)	Запаси списуються у хронологічному порядку. Вартість залишків на складі відображається за цінами останніх закупівель, що забезпечує їх близькість до ринкової вартості.	- простий у застосуванні; - відображає ринкову вартість залишків; - підходить для стабільного ринку; - відповідає міжнародним стандартам; - надає вищий рівень чистого доходу в період інфляції.	- занижує собівартість при зростанні цін; - збільшує податкове навантаження; - може спотворювати фінансові результати в умовах нестабільної економіки; - потребує документального контролю черговості вибуття запасів.
Ідентифікована собівартість відповідної одиниці запасів	Запаси оцінюються за фактичною вартістю придбання або виготовлення; вибуття – за ціною конкретного надходження. Підходить для невзаємозамінних запасів або індивідуаль-	- висока точність; - достовірна оцінка дорогих або унікальних запасів; - можливість регулювання фінансового результату.	- значна трудомісткість; - складно узагальнювати дані; - потребує маркування кожної одиниці.

Продовж. табл. 1.2

1	2	3	4
	них замовлень.		
Нормативних затрат	Використовується на підприємствах з великим обсягом запасів і виробництва; полягає у застосуванні норм витрат на одиницю продукції (робіт, послуг), встановлених підприємством	- оперативний облік відхилень; - контроль економії; - спрощене калькулювання; - можливість рідше проводити інвентаризацію.	- необхідність постійного перегляду норм витрат на запаси, працю та виробничі потужності; - потреба коригування діючих цін
Ціна продажу	Застосовується на підприємствах роздрібною торгівлі; ґрунтується на визначенні вартості запасів через середній процент торгової націнки	- зручний для роздрібною торгівлі; - не потребує громіздких і детальних розрахунків	- у балансі відображається продажна вартість товарів; - розрахована величина досить приблизна і може відхилятися від реальної вартості.

Метод ФІФО та середньозваженої собівартості найпоширеніші серед українських підприємств завдяки простоті використання. Вибір методу залежить від галузевої специфіки та того, наскільки він адекватно відображає фінансові результати. Практичне застосування супроводжується труднощами: середньозважена собівартість зручна для автоматизації, але може спотворювати реальну собівартість за коливань цін, а ФІФО відповідає міжнародним стандартам, але потребує підтвердження черговості вибуття запасів і спеціального ПЗ. Метод нормативних затрат потребує постійного оновлення норм і на багатьох підприємствах неактуальний. Вибір конкретного методу суттєво впливає на оцінку вартості запасів, собівартість продукції та фінансовий результат підприємства.

1.2. Стан дослідженості проблеми та наукові напрями її вирішення

Ефективне функціонування підприємства неможливе без належної організації процесів управління ресурсами, їх раціонального використання та

контролю за рухом. Водночас важливою передумовою досягнення цих завдань є наявність стратегічного бачення розвитку підприємства, побудованого з урахуванням виявлених проблем і напрямів їх вирішення.

З метою визначення ключових проблем у сфері обліку та управління виробничими запасами, а також окреслення можливих напрямів їх вирішення, доцільно проаналізувати погляди науковців, представлені в економічній літературі (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Порівняльна характеристика наукових підходів до проблем та напрямів удосконалення обліку виробничих запасів

Автори	Виявлені проблеми	Напрями вдосконалення
Малахова А.В. та Мартиненко О.В. [19]	Складність системи управління виробничими запасами; залежність ефективності від комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників	Формування гнучкої системи управління, орієнтованої на ринок, виробничий потік, системну інтеграцію та адаптацію до змін середовища
Шевченко Л.Я. та Мулява В.Р. [58]	Недоцільне застосування методів списання; низька автоматизація первинного обліку; складність визначення оцінки запасів на дату балансу	Створення державної бази середніх ринкових цін; удосконалення методики списання; проведення внутрішніх перевірок; розширення автоматизації планування, обліку та аналізу
Рагуліна І.І. та Нижня А.С. [42]	Недостатня організація внутрішнього аудиту; несвоєчасність інвентаризацій; ризики зниження достовірності обліку	Посилення внутрішнього контролю; регулярні інвентаризації; вибіркові перевірки; застосування ABC/XYZ аналізу для визначення груп ризикових запасів
Польова Т.В. та Охрей Т.С. [37]	Недостатня структуризація технології обліку; відсутність чітко виокремлених елементів процесу обліку	Формування технології обліку через модулі: організація обліку руху запасів; синтетичний та аналітичний облік; формування звітності щодо стану й руху запасів
Хмелюк А.В. та Черненко П.В. [56]	Ризик виникнення нерелевантних (надлишкових або непотрібних) виробничих запасів; неточність прогнозування	Використання стратегії «мінімізації максимального жалю» для оптимізації обсягів запасів та зниження ймовірності надлишків
Росва О.С. та Решетов В.О. [43]	Відсутність комплексного підходу до обліку запасів при інноваційній діяльності; нестача достовірної інформації на різних етапах	Урахування специфіки інноваційної діяльності при формуванні, зберіганні, використанні та реалізації запасів; забезпечення повноти та достовірності даних

Узагальнення поглядів науковців дозволяє визначити ключові напрями підвищення ефективності обліку та контролю виробничих запасів. З урахуванням цих теоретичних положень доцільно проаналізувати організацію відповідних процесів на Підприємстві та сформулювати рекомендації щодо їх удосконалення.

Для підвищення оперативності та точності обліку запасів необхідно посилити контроль за проведенням перевірок, що забезпечить збереження матеріальних цінностей та підвищить достовірність облікової інформації. У зв'язку з цим доцільно внести зміни до порядку проведення обов'язкових контрольних процедур на Підприємстві, а саме:

- інвентаризацію виробничих запасів підприємства проводити не рідше одного разу на рік, з урахуванням значного обсягу матеріальних ресурсів. На практиці вона часто затягується через велику кількість позицій та обмеженість персоналу, що призводить до затримок оновлення даних і розбіжностей між фактичними та обліковими залишками;

- за потреби здійснювати перевірки окремих груп запасів, що користуються підвищеним попитом. Такі перевірки проводяться на підставі Наказу керівника підприємства, а за їх результатами необхідно виконувати коригування облікових залишків (оприбуткування лишків, списання нестач), встановлювати винних осіб та вживати відповідних заходів. Це сприятиме підвищенню дієвості контролю за фактичним станом запасів на підприємстві.

- впровадити систематичний облік та контроль великої кількості номенклатурних позицій, більше 8000 позицій, що дозволить уникнути плутанини при оприбуткуванні та списанні матеріалів, оптимізувати планування закупівель та забезпечити ефективне використання ресурсів.

Для визначення груп запасів, що потребують посиленого контролю, доцільним є застосування АВС-аналізу, який дозволяє класифікувати матеріальні ресурси за рівнем їх значущості та частотою використання.

У межах цього підходу ресурси поділяють на три групи [59]:

– А – товари найвищої пріоритетності, що приносять основну частку результату (близько 20 % ресурсів забезпечують 80 % ефекту) за принципом Парето;

– В – товари середньої важливості, що мають значний, але менший внесок у загальний результат (приблизно 30 % ресурсів дають 15 % користі);

– С – товари найменш важливої категорії, які забезпечують незначний внесок у діяльність підприємства (приблизно 50 % ресурсів забезпечують лише 5 % ефекту).

XYZ-аналіз, у свою чергу, передбачає групування запасів за стабільністю попиту:

– Х – товари зі стабільним попитом, прогнозування продажів яких є відносно простим; значення коефіцієнта варіації знаходиться в інтервалі від 0% до 10%;

– Y – товари з помірною мінливістю попиту, прогнозування яких потребує додаткових аналітичних розрахунків; значення коефіцієнта варіації знаходиться в інтервалі від 10% до 25%;

– Z – товари з високою мінливістю попиту, для яких прогнозування є складним і менш передбачуваним; значення коефіцієнта варіації понад 25%;

Поєднання ABC- та XYZ-аналізів дозволяє отримати дев'ять категорій запасів, що забезпечує можливість точного планування закупівель, оптимізації структури запасів і прийняття обґрунтованих управлінських рішень (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Комбінація ABC- і XYZ-аналізу

	Х	Y	Z
А	високий обсяг продажу, стабільний попит	високий обсяг, коливання попиту	високий обсяг, значні коливання попиту
В	середній обсяг, стабільний попит	середній обсяг, коливання попиту	середній обсяг, значні коливання попиту
С	низький обсяг, стабільний попит	низький обсяг, коливання попиту	низький обсяг, значні коливання попиту

Застосування цієї комбінації забезпечує підприємству ефективний інструмент для управління запасами, що дозволяє оптимізувати складські залишки, контролювати витрати та підвищувати фінансові результати діяльності.

Однією з особливостей діяльності Підприємства є функціонування бурових майданчиків, що часто розташовані на значній відстані від основного складу і періодично змінюють місце роботи. Така організаційна специфіка створює комплекс труднощів у контролі запасів, документальному супроводі та логістиці матеріалів.

На кожному майданчику формується власний набір інструментів, обладнання, мастильних матеріалів і ЗІП, які постійно переміщуються. Ведення обліку в польових умовах підвищує ризик неточностей, а затримки в передачі документів призводять до тимчасових розбіжностей між фактичними та обліковими даними. Тимчасові міні-склади збільшують ризик втрат, пошкоджень або нецільового використання матеріалів [17].

Невідповідність обліку та фактичного стану запасів може призводити до:

- порушень у плануванні виробництва;
- перевитрат на матеріали та логістику;
- помилок у фінансовій звітності;
- збільшення ризику пошкоджень та втрат матеріалів [29].

Для підвищення достовірності та оперативності обліку доцільно:

- вести деталізовані регістри обліку на рівні кожного майданчика з автоматичною синхронізацією з обліковою системою підприємства;
- запровадити електронне фіксування переміщень і списань за допомогою мобільних пристроїв із подальшою передачею даних [20];
- встановити регламентований порядок приймання і здавання майданчика, що включає інвентаризацію перед переїздом, складання акта передачі залишків, фотофіксацію стану ТМЦ та визначення відповідальної особи на період переходу між об'єктами [40].

Методика обліку виробничих запасів на Підприємстві значною мірою залежить від способів їх транспортування та зберігання. У разі надходження матеріалів вагонами або спеціалізованим транспортом доцільним є ведення партійного обліку, що забезпечує простежуваність руху матеріалів і врахування їхніх якісних характеристик.

Найбільшою складністю в організації документального оформлення є нерегулярне заповнення первинних документів (зокрема лімітно-забірних карток) на бурових майданчиках, які надходять до бухгалтерії з істотною затримкою. Для спрощення облікового процесу доцільно централізувати випуск документів на відпуск матеріалів, а також використовувати сучасні засоби автоматизації [23].

Різноманітність форм облікових (первинних) документів, у тому числі лімітно-забірних карток, також ускладнює роботу з обліку матеріальних цінностей на складах виробничих підрозділів, у групах відділів матеріально технічного постачання. Доцільно створити уніфіковану форму документа на відпуск матеріалів, придатну для машинної обробки, з переліком усіх об'єктів основного та допоміжного виробництва і їхніми кодами для визначення напрямів використання ресурсів.

Для уникнення помилок і прискорення оформлення документів під час пікових навантажень слід розробити чіткі інструкції щодо порядку та строків реєстрації даних, а також застосовувати систему заохочень і відповідальності. Додаткові контрольні заходи (ревізії, звірки, інвентаризації) допоможуть мінімізувати ризики неефективного обліку.

В умовах автоматизованої обробки даних значно розширюються можливості контролю та аналізу. Використання інтегрованих систем дозволяє комплексно вести облік запасів, контролювати їх рух, формувати аналітичні звіти, здійснювати вибіркові перевірки й ефективно контролювати велику номенклатуру. Автоматизація забезпечує підвищення точності інформації, зменшення трудомісткості обробки документів, оперативне коригування

залишків та покращення процесу планування закупівель.

У цьому контексті важливо враховувати, що у Верховній Раді зареєстровано законопроект №13505 «Про заборону використання та розповсюдження ворожих програмних продуктів та ворожих засобів інформатизації», який передбачає повну заборону застосування програмного забезпечення, пов'язаного з державою-агресором.

Це обумовлює необхідність переходу підприємств з російських рішень, зокрема «1С», на сучасні українські аналоги. Одним із таких рішень є «MASTER: Бухгалтерія» – повністю українська система, адаптована до чинного законодавства, що містить модулі для обліку виробництва, складу, управління персоналом та автоматизації операцій з грошовими коштами. Завдяки гнучким налаштуванням, можливості керування доступом і підтримці аналітичного обліку програма забезпечує високу точність та ефективність облікових процесів. За потреби підприємство може обрати іншу українську альтернативу і здійснити перехід у найкоротші строки.

Застосування чітких процедур обліку, регулярного контролю, а також сучасних автоматизованих систем сприятиме оптимізації управління виробничими запасами, скороченню можливих втрат та формуванню надійної інформаційної основи для прийняття рішень, як це представлено на рис. 1.3.

Також до напрямів удосконалення обліку запасів можна віднести:

1. Перехід на штрихкодування та автоматичну ідентифікацію. Це найперше, що варто зробити. Кожна одиниця товару (підшипник, вал, сальник) отримує свій штрихкод. Під час видачі деталі зі складу комірник просто сканує її, і вона автоматично списується з балансу в програмі. Це повністю прибирає проблему «забули записати» або «переплутали схожі деталі».

2. Впровадження адресного зберігання. Замість того, щоб шукати потрібну запчастину по всьому складу, за кожною одиницею запасів закріплюється конкретна адреса (стелаж, полиця, комірка). В системі обліку це відображається так: «Вал колінчастий — Сектор А, полиця 3». Це критично

важливо для Підприємства, де номенклатура може бути дуже великою.

3. Робота з неліквідами та залежалими товарами. Потрібно запровадити регулярний звіт про «вік» запасів. Якщо деталь лежить на складі більше року без руху – це заморожені гроші. Удосконалення полягає в тому, щоб система сама сигналізувала менеджеру про такі позиції. Їх можна або використати як знижку для клієнтів, або реалізувати на вторинному ринку, щоб вивільнити капітал.

4. Автоматизація розрахунку мінімальних залишків. Замість того, щоб замовляти запчастини «на око», програма має сама розраховувати точку замовлення. Наприклад, як тільки кількість певних прокладок на складі стає меншою за 10 штук, система автоматично формує чернетку замовлення постачальнику. Це захистить вас від простоїв у ремонті через відсутність дрібної, але важливої деталі.

5. Поділ обліку на власні та клієнтські запаси. Оскільки Підприємство – сервісне підприємство, клієнти часто можуть привозити свої деталі для встановлення. Удосконалення обліку має чітко розділяти: де власність підприємства, а де – давальницька сировина, яка не повинна впливати на баланс, але потребує відповідального зберігання.

6. Систематична «ковзна» інвентаризація. Замість однієї великої та трудмісткої перевірки раз на рік, краще запровадити щотижневі міні-перевірки окремих груп товарів. Сьогодні перерахували підшипники, наступного тижня – інструменти. Це дозволяє тримати дані в програмі актуальними на 100 % упродовж усього року.

7. Інтеграція складу з відділом закупівель та бухгалтерією. Облік має бути єдиним. Коли відділ закупівель бачить реальні залишки в режимі онлайн, він не замовить зайвого. А бухгалтерія в той самий момент бачить реальну собівартість виконаних робіт, що дозволяє точніше розраховувати прибуток підприємства.

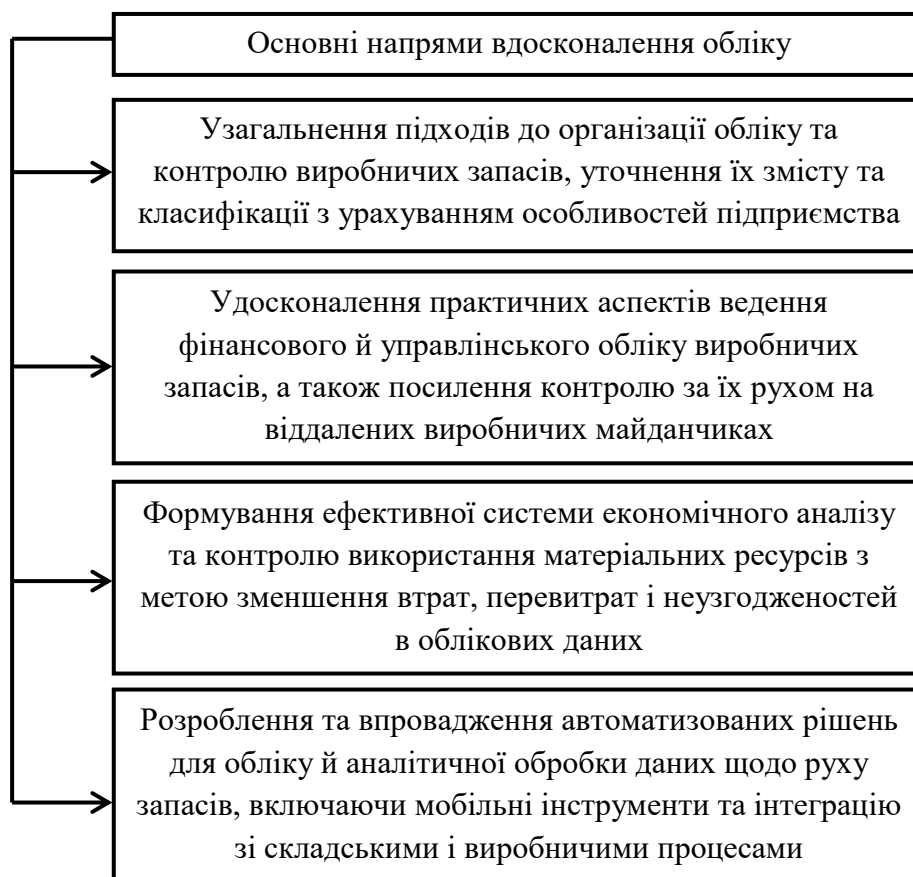

Рис. 1.3. Напрями удосконалення обліку виробничих запасів на Підприємстві

Підвищення ефективності обліку та управління виробничими запасами можливе через посилення внутрішнього контролю, удосконалення організації документообігу, підвищення рівня автоматизації та застосування сучасних методів аналізу, зокрема ABC/XYZ-класифікації, що створює необхідну теоретичну основу для дослідження стану обліку запасів на Підприємстві та розробки практичних рекомендацій щодо його оптимізації.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІК НАЯВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-правові засади діяльності та облікова політика підприємства

Об'єктом вивчення у кваліфікаційній роботі є суб'єкт господарювання приватної форми власності, що діє на підставі Статуту, зареєстрованого у встановленому законодавством порядку. Безпосереднє керівництво підприємством здійснює директор.

Організаційна структура Підприємства включає підрозділи основного виробництва:

- БУ № 2 F400 DEC-EC;
- БУ № 3 Уралмаш 3Д (4Э) – 76;
- КРС № 1 МБУ ХJ-650;
- КРС № 2 МБУ ZJ-20 (власний);
- Причіпна МБУ № 1 TZJ-40F.

До складу бази виробничого обслуговування входять: вишкомонтажний цех, господарський відділ, інженерно-технологічна служба, механіки та ПВО, відділ охорони праці, ремонтно-механічна дільниця, енергетична служба, транспортний склад, тампонажний цех та адміністративно-управлінська дільниця. Усі виробничі та допоміжні підрозділи підпорядковуються директору підприємства.

Організація бухгалтерського обліку виробничих запасів на Підприємстві здійснюється відповідно до чинного законодавства України, зокрема Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні», Податкового кодексу України, НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», НП(С)БО 9 «Запаси», НП(С)БО 16 «Витрати», Інструкції щодо

застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку № 291, Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку № 88, Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань № 879. При необхідності підприємство також враховує вимоги МСБО 2 «Запаси» як міжнародного нормативу у сфері оцінки і відображення запасів.

На основі цих нормативних актів підприємство формує власну облікову політику, що ґрунтується на принципах автономності, безперервності діяльності, повного висвітлення, обачності, превалювання сутності над формою, послідовності та відповідності доходів і витрат.

Підприємство самостійно планує свою діяльність, визначає стратегічні та оперативні цілі, орієнтуючись на попит ринку, потреби виробництва та підвищення фінансових результатів. Господарський рік підприємства триває з 1 січня по 31 грудня, після завершення якого формується річний фінансовий звіт.

Діяльність підприємства визначена за КВЕД-2010. Основним видом діяльності є 33.12 – Ремонт і технічне обслуговування машин і устаткування промислового призначення. Додаткові види діяльності:

- 09.10 – Надання допоміжних послуг у сфері добування нафти та природного газу;
- 43.12 – Підготовчі роботи на будівельному майданчику;
- 43.13 – Розвідувальне буріння;
- 49.41 – Вантажний автомобільний транспорт;
- 42.21 – Будівництво трубопроводів.

Вказівка КВЕД у складі організаційно-правових засад дозволяє визначити сферу діяльності підприємства, що безпосередньо впливає на структуру облікової політики, застосування стандартів бухгалтерського обліку, податкові зобов'язання та специфіку формування фінансової та управлінської звітності.

Підприємство працює на загальній системі оподаткування, є платником податку на прибуток за ставкою 18 %, а також платником податку на додану

вартість відповідно до вимог Податкового кодексу України.

Бухгалтерський облік на підприємстві здійснює бухгалтерія на чолі з головним бухгалтером, який відповідає за ведення бухгалтерського й податкового обліку та своєчасність подання звітності. Облік ведеться в автоматизованій формі. Для забезпечення збереження матеріальних цінностей з завідуючим складом укладено договір про повну матеріальну відповідальність. Майстри бурових робіт і керівники підрозділів несуть за матеріальні цінності, передані їм у користування, включно з орендованими.

Керуючись Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV, підприємство затвердило Наказ про облікову політику від 01.01.2022 р., який визначає методи, процедури та принципи організації фінансового обліку, включно з обліком виробничих запасів та МШП.

В обліковій політиці передбачено:

- Визнання запасів активом, якщо існує ймовірність отримання економічних вигод та можливість достовірного визначення вартості.
- Первісну вартість запасів, придбаних за плату – за собівартістю, виготовлених власними силами – згідно з НП(С)БО 16.
- Ведення обліку запасів по первісній вартості та відпуск у виробництво або реалізацію за методом ФІФО.
- Вартість МШП виключати з балансу при передачі в експлуатацію (нарахування зносу 100% вартості) з подальшим веденням оперативного кількісного обліку за місцями використання та відповідальними особами.
- Нарахування амортизації малоцінних необоротних матеріальних активів (МНМА) у першому місяці використання об'єкта у розмірі 100% його вартості.
- В частині обліку основних засобів застосування прямолінійного та кумулятивного методів амортизації із використанням строків корисного використання, встановлених для кожного об'єкта основних засобів.

- Списання застарілих, пошкоджених або непридатних запасів через комісію, яка оформлює акт списання та визначає причину непридатності ТМЦ.

- Внутрішнє переміщення запасів між виробничими об'єктами з оформленням накладних на внутрішнє переміщення та їх передачею до бухгалтерії.

- Подання фінансової звітності за формами і в терміни, передбачені НП(С)БО та постановами Кабінету Міністрів України.

- Використання в обліку методів та процедур, які повністю узгоджуються з вимогами НП(С)БО та специфікою діяльності підприємства.

На підприємстві застосовується автоматизована форма ведення обліку, що забезпечує:

- Точність і своєчасність обліку запасів та МШП.
- Контроль за рухом матеріальних ресурсів.
- Формування достовірної фінансової та управлінської звітності.
- Можливість оперативного коригування залишків та контролю за витратами.

Впровадження систематизованих процедур обліку, відповідальності за матеріальні цінності та автоматизованих рішень створює основу для ефективного управління виробничими запасами, забезпечує дотримання законодавчих вимог та підвищує достовірність облікової інформації.

2.2. Облік наявності та використання виробничих запасів і відображення інформації у звітності

Бухгалтерський облік на Підприємстві ведеться безперервно з дня його реєстрації відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» № 996 від 16.07.1999 р. При організації системи бухгалтерського обліку підприємство керується статутом, Наказом про

облікову політику та іншими внутрішніми регламентами.

Ефективність обліку виробничих запасів безпосередньо впливає на достовірність визначення фінансового результату, формування виробничої собівартості, оцінку фінансового стану та конкурентоспроможність підприємства. Сукупність організаційних, методичних та технічних умов, що забезпечують правильний облік запасів, наведена на рис. 2.1.

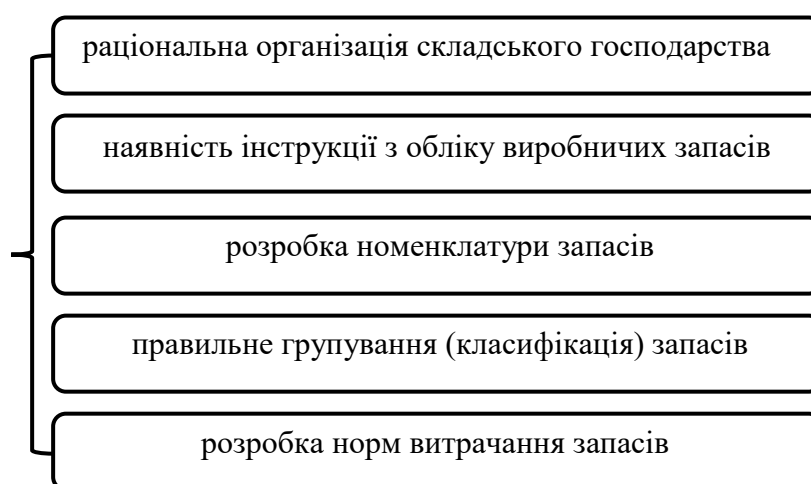

Рис. 2.1. Необхідні передумови правильної організації обліку запасів

Синтетичний облік операцій з виробничими запасами на підприємстві здійснюється відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 р. Рахунок 20 «Виробничі запаси» використовується для узагальнення інформації про наявність і рух сировини, матеріалів, палива, запасних частин та інших матеріальних ресурсів.

За дебетом рахунку 20 та його субрахунків відображається надходження матеріалів, їх дооцінка, оприбуткування лишків, за кредитом – списання у виробництво, на потреби обслуговування, відпуск стороннім організаціям, а також уцінка [33].

На субрахунку 201 «Сировина і матеріали» відображається рух основних і

допоміжних матеріалів, що використовуються для забезпечення виробничого процесу та потреб підприємства.

Субрахунок 202 «Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби» призначений для обліку покупних напівфабрикатів і комплектуючих, які потребують додаткової обробки або монтування, однак на Підприємстві він не застосовується через відсутність відповідних операцій.

На субрахунку 203 «Паливо» обліковують тверде, рідке та газове паливо, а також талони чи електронні картки для отримання паливно-мастильних матеріалів.

Субрахунок 204 «Тара й тарні матеріали» призначений для відображення руху тари та матеріалів для її ремонту, але на підприємстві він не використовується через відсутність операцій із тарою.

На субрахунку 205 «Будівельні матеріали» узагальнюються дані щодо будівельних матеріалів, конструкцій, виробів і комплектуючих, що застосовуються під час проведення ремонтів та будівельно-монтажних робіт.

Субрахунок 206 «Матеріали, передані в переробку» на Підприємстві не використовується, оскільки підприємство не передає матеріали стороннім організаціям для переробки.

Важливе місце у діяльності підприємства займає субрахунок 207 «Запасні частини», на якому ведеться облік придбаних або виготовлених запасних частин, деталей, вузлів та агрегатів, що застосовуються для ремонту та обслуговування машин, механізмів, бурового обладнання та транспортних засобів. Для підвищення точності обліку на Підприємстві цей субрахунок поділено на два аналітичні рахунки: 2071 «Запасні частини бурова група» та 2072 «Запасні частини транспортна група». Такий розподіл забезпечує контроль використання запасних частин за напрямками експлуатації основних засобів і сприяє точнішому формуванню собівартості робіт.

Субрахунок 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення» використовують для обліку добрив, засобів захисту рослин, кормів і насіння,

проте Підприємство не здійснює сільськогосподарської діяльності, тому цей субрахунок не застосовується.

На субрахунку 209 «Інші матеріали» відображаються відходи виробництва, непоправний брак, зношені деталі, металобрухт та інші матеріальні цінності, оприбутковані за чистою вартістю реалізації або вартістю можливого використання.

Аналітичний облік виробничих запасів на підприємстві організований у розрізі їх найменувань або однорідних груп, які класифікуються за видами, сортами, марками, типами та розмірами. Ведення аналітичного обліку здійснюється на складах за допомогою карток складського обліку, розміщених у відповідній картотеці. На їх підставі на перше число кожного місяця визначаються залишки за кожним номенклатурним номером, після чого формуються сальдові відомості. Ці відомості використовуються для звірки аналітичних даних із показниками синтетичного обліку, що забезпечує контроль повноти та достовірності інформації про рух і наявність запасів.

Дані аналітичного та синтетичного обліку використовуються для складання внутрішньої управлінської та річної фінансової звітності підприємства. До таких звітів належать: Баланс (Звіт про фінансовий стан) (форма № 1), Примітки до річної фінансової звітності (форма № 5), а також Структурне обстеження підприємства. Ці звіти формуються щорічно і забезпечують точність відображення залишків, надходжень та використання запасів у балансі. Форма і склад статей фінансової звітності визначаються НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [25].

Рядок 1100 «Запаси» балансу відображає загальну вартість активів, які визнаються запасами відповідно до НП(С)БО 9 «Запаси». До них належать активи, що утримуються для подальшого продажу у звичайній господарській діяльності, перебувають у виробничому процесі з метою виготовлення продукції для продажу або призначені для споживання під час виробництва, виконання робіт і надання послуг, а також для управління підприємством.

Значення цього рядка формується на основі сальдо дебету рахунків 20, 22, 23, 25, 26, 27, 28 (за винятком субрахунку 286). Рядок 1101 балансу «Виробничі запаси» відображає вартість усіх запасів, що використовуються у виробничій діяльності, зокрема: малоцінних та швидкозношуваних предметів, основних і допоміжних матеріалів, сировини, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, запасних частин, будівельних матеріалів, тари та інших матеріальних цінностей, що споживаються протягом нормального операційного циклу. Активи відображаються в балансі лише за наявності певних умов: підприємство контролює їх у результаті минулих подій, їхня вартість може бути достовірно визначена, а також очікується отримання економічної вигоди від їх використання у майбутньому. Витрати на придбання або створення активу, який не може бути визнаний у балансі, включаються до складу витрат звітного періоду.

У Примітках до річної фінансової звітності, форма №5, розділ VIII наводиться інформація про:

- застосовані методи оцінки запасів;
- балансову (облікову) вартість запасів у розрізі окремих класифікаційних груп; балансову (облікову) вартість запасів, оцінених за чистою вартістю реалізації;
- балансову (облікову) вартість запасів, переданих у переробку, передані на комісію або в заставу;
- суму зменшення (або збільшення) чистої вартості реалізації, відповідно до пункту 28 НП(С)БО 9 «Запаси».

У розділі 5 «Запаси» Структурного обстеження підприємства відображаються сировина, основні та допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, включаючи малоцінні та швидкозношувані предмети. Вказується балансова вартість запасів без ПДВ за рахунками 20 та 22, субрахунками та номенклатурними групами, а також наявність залишків на складах і розподіл за місцями зберігання. Крім того, у звіті відображається

відповідність фактичного використання запасів нормативам, що забезпечує контроль правильності їх списання у виробництво та формування достовірної інформації для управлінської і річної фінансової звітності підприємства.

Після формування аналітичних даних наступним етапом є документальне оформлення надходження виробничих запасів. Більшість матеріалів надходить на підприємство від постачальників відповідно до укладених договорів, а їх оприбуткування здійснюється на підставі первинних документів (табл. 2.1). У цих документах зазначаються номенклатура матеріалів, одиниця виміру, кількість, ціна, сума ПДВ та загальна вартість поставки. Податкова накладна, складена постачальником, дає підприємству право включити суму ПДВ до податкового кредиту за умови її реєстрації в Єдиному реєстрі податкових накладних.

Таблиця 2.1

**Перелік первинних документів з надходження виробничих запасів на
Підприємстві**

Назва документа	Призначення
Накладна на відпуск товарно-матеріальних цінностей	документ є підставою для списання товарно-матеріальних цінностей та їх оприбуткування підприємством-одержувачем
Рахунок-фактура	розрахунковий документ, що виписується постачальником на ім'я покупця на кожну партію відвантажених запасів
Довіреність (ф. № М-2)	застосовуються для одержання виробничих запасів від постачальника через довірену особу
Видаткова накладна	застосовуються для обліку матеріалів, що надходять на підприємство від постачальників
Товарно-транспортна накладна (ф. № 1-ТН)	комбінований документ, що надає наступну інформацію: відомості про вантаж, вантажно-розвантажувальні роботи, інша інформація
Акт про приймання матеріалів (ф. № М-7)	документ складається у випадках розбіжностей за кількістю і якістю виробничих запасів, що надійшли, із даними супровідних документів (пред'явлених до оплати) і є підставою для пред'явлення претензій постачальнику й оприбуткування виробничих запасів, що надійшли. Застосовується також у разі приймання запасів, що надійшли без документів

Для досліджуваного підприємства процес організації первинного обліку запасів починається з відбору з альбому форм, рекомендованих Державною

службою статистики України.

Особа, якій видано довіреність, повинна не пізніше наступного дня після отримання товару передати її бухгалтерії разом із документами на відпуск запасів або зі здачею матеріалів матеріально відповідальній особі.

Оприбуткування відображається записом по дебету рахунка 20 «Виробничі запаси» (відповідний субрахунок) у кореспонденції з кредитом рахунків:

- 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками»;
- 719 «Інші доходи від операційної діяльності» (на вартість безоплатно одержаних запасів, а також раніше не взятих на облік цінностей);
- 742 «Дохід від відновлення корисності активів» (на вартість раніше списаних та повторно оприбуткованих запасів).

Для узагальнення порядку відображення операцій з надходження матеріалів на підприємстві нижче наведено типові бухгалтерські проведення, що застосовуються під час оприбуткування виробничих запасів (табл. 2.2).

У разі виявлення нестачі під час приймання вантажу на дебет рахунка 20 відносять лише фактично отримані матеріальні цінності. Причини неповного надходження можуть бути різними: частина товару доставляється після передоплати; виникають затримки в транспортуванні; матеріали повертаються постачальнику через пошкодження; трапляються помилки в документах. Бухгалтерія контролює всі такі випадки й відображає коригування після отримання решти товару або повернення коштів.

Основним документом, який застосовується для відпуску матеріалів у виробництво, є лімітно-забірні картки (форми № М-8 і № М-9). У них установлюється ліміт видачі матеріалів на певний період, а також фіксується фактичний відпуск і залишок невикористаних матеріалів. Картки підписуються завідувачем складом і одержувачем, а наприкінці місяця передаються до бухгалтерії для відображення витрат.

Таблиця 2.2

Кореспонденція рахунків щодо оприбуткування запасів в Підприємстві

Господарська операція	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
Перша подія – перерахування передоплати			
Перераховано кошти за матеріали	371	311	4321,00
Відображено податковий кредит з ПДВ (за наявності податкової накладної, зареєстрованої в ЄРПН)	6412	6441	720,17
Оприбутковано запаси на склад (без ПДВ)	20	631	4321,00
Відображено податкові розрахунки	6442	631	720,17
Відображено взаємозалік	631	371	4321,00
Відображення суми розрахунків з ПДВ	6441	6442	720,17
Перша подія – отримання запасів			
Оприбутковано запаси на склад	20	631	16866,67
Відображено суму ПДВ, нараховану поставальником	6441	631	3373,33
Отримано податкову накладну	6412	6442	3373,33
Оплачено придбані матеріали	631	311	20240,00
Інші види оприбуткування виробничих запасів			
Оприбутковано фільтр на насос F-1300 виготовлений власними силами	2071	232	1785,50
Оприбутковано безоплатно отримані запасні частини транспортної групи	2071	719	13130,70
Оприбутковано надлишки шестигранників, виявлені в результаті інвентаризації	201	719	512,00
Оприбутковано раніше списані будівельні матеріали	205	742	26551,50
Переведено до складу запасів активи, що були придбані як товар для продажу	20	28	17387,70

Відпуск матеріалів на господарські чи інші потреби, а також понадлімітна видача здійснюється на підставі вимог (форми № М-10 та № М-11), що оформлюються за дозволом керівника або уповноваженої особи.

Щомісяця цехи та інші виробничі підрозділи складають Звіт про використання сировини, основних матеріалів і напівфабрикатів, у якому по кожному номенклатурному номеру показуються: залишок на початок місяця, надходження за місяць, залишок на кінець місяця, фактичні витрати, витрати за нормами, економія або перевитрата. Бухгалтерія складає Зведений звіт про використання матеріалів по груповій номенклатурі (в натуральних і грошовому

вимірниках), на підставі якого роблять відповідні облікові записи на списання використаних матеріалів.

Підставою для списання матеріалів є Відомість розподілу витрат матеріалів і палива за рахунками та статтями витрат, складена за видатковими документами (лімітно-забірними картками, вимогами, актами тощо). У ній зазначається, на який рахунок, субрахунок чи об'єкт калькулювання повинна бути віднесена вартість витрачених запасів [57].

За даними цієї відомості витрачені протягом місяця виробничі запаси за обліковими цінами списують з кредиту рахунка 20 «Виробничі запаси» (відповідний субрахунок) на дебет рахунків [45]:

- 23 «Виробництво» (на вартість виробничих запасів, використаних для виготовлення продукції, виконання робіт, надання послуг);
- 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати» (на вартість запасів, використаних для загальновиробничих і загальногосподарських потреб);
- 93 «Витрати на збут» (на вартість запасів, використаних на потреби, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції);
- 946 «Витрати від знецінення запасів» (на вартість запасів, використаних на утримання об'єктів житлово-комунального та соціально культурного призначення) та ін.

Приклад кореспонденції рахунків, що застосовується в Підприємстві при списанні запасів, наведено у табл. 2.3.

У ній відображено типові бухгалтерські проведення, які використовує підприємство для обліку вибуття матеріальних ресурсів. Така схема дозволяє забезпечити правильність та узгодженість облікових операцій на всіх етапах списання запасів.

На підприємстві має місце реалізація металолому та запасів, що були у використанні, але перебувають у задовільному технічному стані та можуть бути повторно застосовані за призначенням.

Таблиця 2.3

Кореспонденція рахунків зі списання запасів у Підприємстві

Господарська операція	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
Списано з основного підрозділу виробничі запаси використані в процесі виробництва	231	20	266112,00
Списано обважену бурильну трубу використану для виготовлення перехідника	232	201	1465,03
Списана запобіжний клапан, використаний при ремонті насосу ЗПН-1300	235	2071	72955,32
Списано ТМЦ, використані для загально-виробничих потреб	91	20	8450,00
Списано ТМЦ, використані для адміністративних потреб	92	20	85953,05
Негосподарське використання			
Списано запаси для негосподарських потреб	946	20	12862,50
Нараховані податкові зобов'язання з ПДВ при передачі товарів для негосподарського використання	6435	6412	2572,50
Включено до складу інших операційних витрат суму ПДВ	949	6435	2572,50

Металолом, зношені деталі й інші матеріальні цінності, отримані внаслідок списання основних засобів або виробничих процесів, обліковуються на субрахунку 209 «Інші матеріали» за вартістю можливого використання чи реалізації. Продаж таких запасів супроводжується їх списанням з балансу й віднесенням відповідних витрат на собівартість реалізованих виробничих запасів.

Доходи відображаються на субрахунку 702 «Дохід від реалізації товарів, робіт, послуг», оскільки продаж металобрухту та придатних запасів є складовою операційної діяльності підприємства.

Собівартість реалізованих запасів, що обліковувалися на субрахунку 209 «Інші матеріали», списується в дебет субрахунку 902 «Собівартість реалізованих товарів».

У табл. 2.4 наведено приклади відображення таких операцій у бухгалтерському обліку підприємства.

Таблиця 2.4

Бухгалтерський облік операцій з реалізації металобрухту та виробничих запасів, що були у використанні

Господарська операція	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
Перша подія – відвантаження товару			
Відображено дохід від реалізації металобрухту	361	701	372134,25
Списано собівартість реалізованої продукції	901	281	226515,80
Отримано грошові кошти в оплату металобрухту	311	361	372134,25
Перша подія – отримання передоплати			
Передано виробничі запаси на торговий склад для реалізації	281	201	16170,62
Отримано передоплату за матеріали, що реалізуються	311	681	40596,52
Нараховано податкові зобов’язання виходячи з договірної вартості	6432	641	6766,09
Відвантажено трубу 73х9,19 б/у покупцеві, відображено дохід від реалізації	361	702	40596,52
Списано раніше відображену суму податкових зобов’язань з ПДВ	702	6432	6766,09
Здійснено залік заборгованостей	681	361	40596,52
Списано собівартість реалізованої труби	902	281	16170,62
Списано дохід на фінансовий результат	702	79	33830,43
Списано собівартість на фінансовий результат	79	902	16170,62

Однією з головних вимог до бухгалтерського обліку є достовірність даних, яка забезпечується, зокрема, шляхом проведення інвентаризації. Інвентаризація – це встановлення фактичної наявності та стану матеріальних цінностей на певну дату та їх порівняння з даними обліку.

На Підприємстві інвентаризація проводиться інвентаризаційною комісією, призначеною наказом керівника підприємства, у місцях зберігання запасів за обов'язкової присутності матеріально відповідальних осіб. Фактичні дані щодо залишків фіксуються в інвентаризаційному описі (ф. інв-21), який складається у двох примірниках і підписується всіма членами комісії. Один примірник залишається у матеріально відповідальній особі, другий передається до бухгалтерії.

У бухгалтерії фактичні залишки звіряються з даними обліку. Матеріальні цінності, за якими виявлені розбіжності (лишки чи нестачі), заносяться до

порівняльної відомості. Комісія формує висновки та пропозиції щодо врегулювання виявлених відхилень і оформлює їх протоколом, який подається на затвердження керівнику підприємства. Після затвердження результати інвентаризації відображаються в обліку в тому місяці, коли її завершено, але не пізніше грудня звітного року.

Відповідно до ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення, за несвоєчасне або неякісне проведення інвентаризації матеріальних цінностей передбачено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу від 8 до 15 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі повторного порушення протягом року – від 10 до 20 таких мінімумів .

Оскільки запаси становлять основну частку оборотних активів підприємства, а виробничі запаси є ключовим елементом матеріальних ресурсів, достовірний їх облік є важливою складовою системи управління. Якісний облік забезпечує можливість ефективного планування, контролю та досягнення стратегічних і оперативних цілей підприємства.

2.3. Податкові аспекти обліку операцій з виробничими запасами

Згідно з нормами Податкового кодексу України податковий облік запасів повинен вестися усіма платниками податків [34]. Податковий облік запасів на Підприємстві здійснюється відповідно до Наказу про облікову політику з дотриманням вимог податкового законодавства. Підприємство є платником податку на додану вартість та податку на прибуток, а облік податкових зобов'язань і податкового кредиту з ПДВ ведеться за правилом першої події, згідно з вимогами п. 198.2 ПКУ.

Первинним документом для формування податкового кредиту є податкова накладна. Особа, якій присвоєно індивідуальний податковий номер платника ПДВ, складає податкову накладну на всі оподатковувані та звільнені

від оподаткування операції.

У разі одночасного продажу одному покупцю оподатковуваних та звільнених товарів (робіт, послуг) оформлюються окремі податкові накладні.

Нижче наведено узагальнену таблицю основних первинних документів, що використовуються на Підприємстві, та їхній вплив на податкові зобов'язання.

Таблиця 2.5

Вплив первинних документів на ПДВ та податок на прибуток

Документ	Мета використання	Вплив на ПДВ	Вплив на податок на прибуток
Податкова накладна	Підтвердження операцій з придбання/реалізації товарів та послуг	Формує податковий кредит або податкові зобов'язання; основний документ для реєстрації в ЄРПН	Не впливає безпосередньо, але використовується для коригування витрат у фінансовому обліку
Акт приймання-передачі (форми М-7, МШ-8, МШ-2)	Фіксує фактичне надходження чи списання запасів	Використовується для нарахування ПЗ при списанні непридатних запасів	Списання запасів впливає на витрати підприємства (зменшення або виключення з витрат у разі негосподарського використання)
Рахунок-фактура поставачальника	Підтвердження оплати або зобов'язань перед поставачальником	Служить підставою для формування податкового кредиту	Включається до собівартості товарів/матеріалів у бухгалтерському обліку
Акт списання ПММ або матеріалів	Документальне підтвердження непридатності або використання у негосподарських операціях	Нарахування ПЗ на списані запаси, якщо ПК вже сформовано	Списані запаси не включаються до витрат, збільшують фінансовий результат до оподаткування
Договір постачання	Підстава для оформлення ПН та бухгалтерського обліку	Сам по собі не формує ПК чи ПЗ, але є підставою для податкової документації	Впливає на облік витрат після отримання товарів/послуг
Товарно-транспортна накладна (ТТН)	Підтвердження факту доставки товарів	Не є підставою для формування ПК, але підтверджує поставку для ПЗ	Використовується для підтвердження списання товарів або включення до собівартості

Підприємство здійснює придбання паливо-мастильних матеріалів, будівельних матеріалів та запасних частин переважно для використання в оподатковуваних операціях у межах господарської діяльності, що дає

можливість формувати податковий кредит у повному обсязі. Водночас у діяльності підприємства трапляються випадки, коли окремі виробничі запаси використовуються в операціях, що не є господарською діяльністю, або підлягають списанню через псування чи непридатність. У таких випадках застосовуються вимоги п. 198.5 ПКУ щодо нарахування податкових зобов'язань і складання зведеної податкової накладної.

Специфіка діяльності підприємства (експлуатація дизельних бурових установок та великої кількості спеціалізованої техніки) зумовлює значну частку ПММ у собівартості наданих послуг. Обсяги щорічного споживання дизельного пального становлять 600–800 м³, що вимагає:

- GPS-контролю фактичного споживання палива;
- затверджених норм витрат;
- належного оформлення актів списання.

Ці заходи мінімізують податкові ризики, пов'язані з необґрунтованим формуванням податкового кредиту або донарахуваннями ПДВ під час перевірок.

Підприємство не зобов'язане отримувати ліцензію на зберігання пального для власних потреб, оскільки відповідно до вимог законодавства ліцензія не потрібна у разі зберігання пального виключно для власного споживання у виробничо-технологічних процесах на нафто- та газовидобувних майданчиках, бурових установках і платформах за умови, що таке пальне не реалізується в місцях оптової чи роздрібної торгівлі. Діяльність підприємства відповідає цим критеріям, тому воно підпадає під зазначене виключення.

План рахунків включає такі субрахунки для обліку ПДВ:

- 641 «Розрахунки за податками» (аналітичний рахунок «Розрахунки з ПДВ»);
- 642 «Розрахунки за обов'язковими платежами»;
- 643 «Податкові зобов'язання»;
- 644 «Податковий кредит».

Облік податкового кредиту:

- якщо першою подією є оприбуткування товарів або отримання послуг, то податковий кредит відразу відображається за дебетом субрахунка 641 з позначкою «Розрахунки за податками» та за кредитом рахунку 63 з позначкою «Розрахунки з постачальниками».

- якщо передоплата здійснюється постачальникам за товари чи послуги, які ще не надійшли на підприємство, сума ПК спочатку відображається шляхом дебетування субрахунка 641 та кредитування субрахунку 644.

Облік виробничих запасів також впливає на визначення об'єкта оподаткування податком на прибуток. Підприємство є платником податку на прибуток на загальних підставах відповідно до розділу III ПКУ. Формування фінансового результату до оподаткування здійснюється згідно з правилами бухгалтерського обліку, а коригування на податкові різниці виконується відповідно до вимог ст. 138 ПКУ.

Вартість придбаних ПММ, будівельних матеріалів та запасних частин включається до складу витрат через собівартість наданих послуг або виробленої продукції. Списання запасів, непридатних до використання, відображається у складі інших операційних витрат на підставі актів списання (форми № М-7, МШ-8, МШ-2 або інші затверджені підприємством форми).

У разі використання запасів у негосподарській діяльності підприємство не має права включати їх до витрат для цілей оподаткування відповідно до п. 138.2 ПКУ, що призводить до збільшення фінансового результату до оподаткування.

Таким чином, правильне документальне підтвердження руху запасів та їх належне відображення у бухгалтерському обліку забезпечує коректне формування податкової бази з податку на прибуток і мінімізує ризики податкових донарахувань.

Підприємство здійснює реалізацію металобрухту, і відповідно до п. 23 підрозділу 2 розділу XX Податкового кодексу України такі операції віднесені

до податкової пільги 903, що передбачає звільнення постачання металобрухту від оподаткування ПДВ.

У разі здійснення операцій з постачання товарів/послуг, які звільнені від оподаткування у графі 8 розділу Б табличної частини податкової накладної зазначається код ставки 903.

Таким чином:

- податкові зобов'язання з ПДВ не нараховуються;
- податковий кредит, сформований під час придбання таких активів, не коригується (згідно зі ст. 199 ПКУ, якщо активи використовуються у звільнених операціях, застосовується правило пропорційності – але метало-брухт вважається побічним продуктом діяльності, тому коригування не вимагається).

Інші виробничі запаси, які реалізуються підприємством, не підпадають під зазначену пільгу, оскільки не відповідають критеріям відходів та брухту чорних і кольорових металів. Отже, їх реалізація оподатковується ПДВ у загальному порядку з нарахуванням податкових зобов'язань за правилом першої події.

Доходи від реалізації відображаються за кредитом субрахунку 702 «Дохід операційної діяльності (від реалізації товарів, робіт, послуг)», а собівартість — за дебетом 902 «Собівартість реалізованих товарів».

Датою виникнення податкових зобов'язань за надання товарів/послуг визначено п. 187.1 Податкового кодексу як дату, що припадає на податковий період, на який має місце будь-яка з таких подій:

- день, коли покупець або замовник зараховує на банківський рахунок платника податків кошти, використані для оплати продуктів або послуг, які будуть надані в обмін на готівку.
- дата відправлення товарів, а у разі експорту товарів - дата оформлення митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України, оформленої відповідно до вимог митного законодавства.

Згідно ст. 198 Податкового кодексу платник податку зобов'язаний нарахувати податкові зобов'язання виходячи з бази оподаткування, скласти не пізніше останнього дня звітного періоду і зареєструвати в Єдиному реєстрі податкових накладних в терміни, встановлені ПКУ зведену податкову накладну за товарами/ послугами, у разі якщо вони призначаються для їх використання в операціях, що не є господарською діяльністю платника податку.

Оскільки платником ПДВ здійснюється операція зі списання товарно-матеріальних цінностей, в тому числі зіпсованих, то вони починають використовуватись в операціях, що не є господарською діяльністю такого платника податку. Так як під час придбання товарно-матеріальних цінностей суми ПДВ було включено до складу податкового кредиту, то платник податку повинен не пізніше останнього дня звітного (податкового) періоду, в якому відбувається їх списання здійснити нарахування податкових зобов'язань з ПДВ за основною ставкою виходячи з вартості придбання таких товарно-матеріальних цінностей (в тому числі зіпсованих).

Різниця між сумою податкового зобов'язання за звітний (податковий) період та сумою податкового кредиту за цей період є сумою податку, яка підлягає сплаті (перерахуванню) до Державного бюджету України.

До податкової звітності з ПДВ належать:

- податкова декларація з ПДВ із додатками;
- уточнюючий розрахунок податкових зобов'язань з ПДВ у зв'язку з виправленням самотійно виявлених помилок із додатками;
- розрахунок податкових зобов'язань, нарахованих отримувачем послуг, не зареєстрованим як платник податку на додану вартість, які постачаються нерезидентами, у тому числі їх постійними представництвами, не зареєстрованими платниками податків, на митній території України. Декларацію потрібно подати протягом 20 календарних днів після закінчення звітного періоду (п. 202.1 ПКУ). При цьому якщо останній день подання декларації припадає на вихідний або святковий день, то останнім днем строку

вважається операційний день, що настає за таким вихідним або святковим днем (п. 49.20 ПКУ).

Податковий облік операцій із запасами на підприємстві відповідає вимогам чинного податкового законодавства. Окремі особливості діяльності, такі як великі обсяги споживання дизельного палива, наявність бурового обладнання та спеціалізованої техніки, зумовлюють необхідність підвищеної уваги до документального оформлення операцій.

Застосування GPS-контролю витрат ПММ, затверджені норми списання та своєчасне оформлення первинних документів значною мірою знижують податкові ризики.

Використання податкової пільги за операціями з металобрухтом також відповідає нормам ПКУ і не створює додаткових податкових зобов'язань у сфері ПДВ. Система податкового обліку виробничих запасів забезпечує достовірне формування податкових показників підприємства та сприяє правильному визначенню об'єктів оподаткування.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ НАЯВНОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ ЗАПАСІВ

3.1. Фінансово-економічний стан суб'єкта господарювання

Аналіз майнового стану підприємства – це ключовий елемент фінансового аналізу, який дає змогу оцінити, якими ресурсами володіє підприємство та наскільки ефективно вони використовуються. Майновий стан характеризується загальною сумою господарських засобів (активів), які є в розпорядженні підприємства і відображені в його балансі (Звіті про фінансовий стан). Зростання цього показника зазвичай свідчить про нарощування майнового потенціалу. Аналіз майнового стану передбачає проведення загальної оцінки майна шляхом аналізу динаміки його загальної вартості за допомогою горизонтального або часового методу аналізу та аналізу його структури з використанням вертикального або структурного методу [54].

Проведемо в табл. 3.1 оцінку змін активів (майна) та їх розподілу в Підприємстві упродовж 2022-2024 рр. на підставі даних форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» представлених у додатках Д.1, Е.1, Ж.1.

Таблиця 3.1

Склад та оцінка змін активів (майна) Підприємства на кінець 2022, 2023 та 2024 років

Вид майна (активів)	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Майно – всього	352901	100,0	370393	100,0	369777	100,0	+16876	-	+4,8
1. Необоротні активи	93031	26,4	82726	22,3	74434	20,1	-18597	-6,3	-20,0
1.1. Нематері- альні активи	111	0,0	95	0,0	79	0,0	-32	-	-28,8
1.2. Основні засоби	85577	24,3	73757	19,9	68880	18,6	-16697	-5,7	-19,5

Продовж. табл. 3.1

А	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.3. Незавершені капітальні інвестиції	7343	2,1	8874	2,4	5475	1,5	-1868	-0,6	-25,4
2. Оборотні активи	259870	73,6	287667	77,7	295343	79,9	+35473	+6,3	+13,7
2.1. Запаси	142991	40,5	136469	36,9	169074	45,7	+26083	+5,2	+18,2
2.1.1. Виробничі запаси	38488	10,9	44705	12,1	50481	13,6	+11993	+2,7	+31,2
2.1.2. Незавершене виробництво	104185	29,5	91764	24,8	118593	32,1	+14408	+2,6	+13,8
2.1.3. Готова продукція і товари	318	0,1	-	-	-	-	-318	-0,1	-100,0
2.2. Поточна дебіторська заборгованість	110296	31,3	81175	21,9	101142	27,4	-9154	-3,9	-8,3
2.3. Гроші та їх еквіваленти	3934	1,1	68600	18,5	25009	6,8	+21075	+5,7	в 6,4 р.б.
2.4. Витрати майбутніх періодів	42	0,0	45	0,0	66	0,0	+24	-	+57,1
2.5. Інші оборотні активи	2607	0,7	1378	0,4	52	0,0	-2555	-0,7	-98,0

Загальна сума майна Підприємства (табл. 3.1) зросла на 16876 тис. грн, або на 4,8 %. Це свідчить про помірне нарощування економічного потенціалу підприємства упродовж періоду дослідження. По основних групах активів відбулися наступні зміни: зменшення необоротних активів на 18597 тис. грн, або на 20,0 % (свідчить про значне скорочення капітальних вкладень та знос основних засобів) та збільшення оборотних активів на 35473 тис. грн, або на 13,7 % (характеризує істотне збільшення операційної гнучкості та ліквідності). Таким чином, спостерігається істотне переважання оборотних активів у структурі майна (рис. 3.1).

За результатами аналізу структури майна спостерігається падіння частки необоротних активів з 26,4 % до 20,1 %, що обумовлено в основному зниженням частки основних засобів, як ключової статті, з 24,3 % до 18,6 %. Зменшення основних засобів на 16697 тис. грн, або на 19,5 % пояснюється високими темпами амортизації та недостатніми інвестиціями у відновлення чи

купівлю нового обладнання.

Рис. 3.1. Динаміка необоротних та оборотних активів Підприємства на кінець 2022, 2023 та 2024 років

Скорочення незавершених капітальних інвестицій на 1868 тис. грн, або на 25,4 % вказує на припинення або заморожування великих інвестиційних проєктів, що посилює тенденцію до декапіталізації.

Поряд з цим відбулося зростання частки оборотних активів з 73,6 % до 79,9 %, що свідчить про їх домінування в структурі майна. Серед оборотних активів запаси зросли на 26083 тис. грн, або на 18,2 %, гроші та їх еквіваленти – на 21075 тис. грн, або в 6,4 раза, а поточна дебіторська заборгованість та інші оборотні активи скоротилися відповідно на 9154 тис. грн, або на 8,3 % та 2555 тис. грн, або на 98,0 %. Упродовж періоду в складі запасів спостерігається найбільш помітне збільшення виробничих запасів на 1111993 тис. грн, або 31,2 %.

Отже, Підприємство інтенсивно нарощує виробничу діяльність шляхом закупки більше сировини та нарощенням обсягів незавершеного виробництва; накопичує кошти на рахунках, що свідчить про значне підвищення його рівня ліквідності; покращує роботу з клієнтами щодо стягнення боргів, що підтверджується зменшенням сум дебіторської заборгованості, але поряд з цим

відбувається скорочення виробничого потенціалу через зменшення основних засобів та незавершених капітальних інвестицій, що може стати ризиком у довгостроковій перспективі.

Проаналізуємо в табл. 3.2 динаміку та структурні зміни пасивів (джерел формування капіталу) Підприємства упродовж 2022-2024 рр. за даними форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» представлених у додатках Д.1, Е.1, Ж.1.

Таблиця 3.2

Склад та оцінка змін пасивів (джерел формування капіталу) Підприємства на кінець 2022, 2023 та 2024 років

Вид джерел формування капіталу (пасивів)	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	сума, тис. грн	у % до підсумку	суми, тис. грн	частки, в. п.	у %
Джерела формування капіталу – всього	352901	100,0	370393	100,0	369777	100,0	+16876	-	+4,8
1. Власний капітал	295047	83,6	329005	88,8	347810	94,1	+52763	+10,5	+17,9
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	5020	1,4	5020	1,3	5020	1,4	-	-	-
1.2. Нерозподілений прибуток	290027	82,2	323985	87,5	342790	92,7	+52763	+10,5	+18,2
2. Зобов'язання і забезпечення	57854	16,4	41388	11,2	21967	5,9	-35887	-10,5	-62,0
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	4147	1,2	3586	1,0	4221	1,1	+74	-0,1	+1,8
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	53707	15,2	37802	10,2	17746	4,8	-35961	-10,4	-67,0
2.2.1. Поточна кредиторська заборгованість	43686	12,4	29107	7,8	9039	2,5	-34647	-9,9	-79,3
2.2.2. Поточні забезпечення	5468	1,5	6879	1,9	3411	0,9	-2057	-0,6	-37,6
2.2.3. Інші поточні зобов'язання	4553	1,3	1816	0,5	5296	1,4	+743	+0,1	+16,3

Загальна величина пасивів (джерел формування капіталу) Підприємства (табл. 3.2) збільшилася на 16876 тис. грн, або на 4,8 % (з 352901 тис. грн до 369777 тис. грн). Основним джерелом фінансування активів підприємства є власний капітал, абсолютна величина якого зросла на 52763 тис. грн, або на 17,9 %, а його частка у загальній структурі пасивів (рис. 3.2) – на 10,5 в. п. (з 83,6 % у 2022 р. до 94,1 % у 2024 р.), що свідчить про суттєве підвищення рівня фінансової стійкості підприємства. Збільшення власного капіталу повністю забезпечено зростанням статті «Нерозподілений прибуток» (на 52763 тис. грн, або на 18,2 %), що є підтвердженням ефективності господарської діяльності.

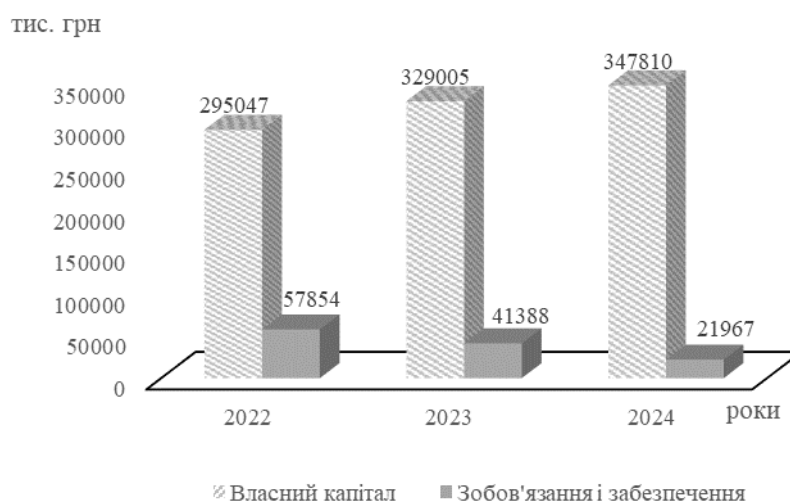

Рис. 3.2. Динаміка власного капіталу та зобов'язань і забезпечень Підприємства на кінець 2022, 2023 та 2024 років

Зобов'язання і забезпечення значно скоротилися в абсолютному вимірі на 35887 тис. грн, або на 62,0 %, а їх частка в структурі пасивів знизилася на 10,5 в.п. Скорочення зобов'язань і забезпечень в основному відбулося за рахунок поточних зобов'язань і забезпечень, величина яких зменшилася на 35961 тис. грн, або 67,0 % в основному у результаті різкого скорочення поточної кредиторської заборгованості (на 34647 тис. грн, або на 79,3 %), що свідчить про ефективний рівень управління розрахунками та зміцнення платіжної дисципліни.

Таким чином, упродовж 2022-2024 років Підприємство характеризувалося високим рівнем фінансової стійкості та ефективності управління, що підтверджується збільшенням загального обсягу пасивів, в основному за рахунок власного капіталу, а насамперед нерозподіленого прибутку. Поряд з цим відбулося значне зниження рівня залежності від зовнішнього фінансування через суттєве скорочення зобов'язань, особливо поточної кредиторської заборгованості.

З метою визначення рівня незалежності Підприємства від зовнішніх джерел (кредитів, позик) та ступеня покриття запасів та витрат власним капіталом у табл. 3.3 проаналізуємо відносні показники фінансової стійкості.

Таблиця 3.3

Оцінювання динаміки та рівня фінансової стійкості Підприємства за системою відносних показників на кінець 2022, 2023 та 2024 років

Показник	Роки			Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.
	2022	2023	2024	
Показники структури джерел формування капіталу				
Коефіцієнт фінансової автономії	0,836	0,888	0,941	+0,105
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,164	0,112	0,059	-0,105
Коефіцієнт фінансового ризику	0,196	0,126	0,063	-0,133
Коефіцієнт фінансової стабільності	5,100	7,949	15,833	+10,733
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,014	0,011	0,012	-0,002
Коефіцієнт довгострокових зобов’язань і забезпечень	0,072	0,087	0,192	+0,120
Коефіцієнт поточних зобов’язань і забезпечень	0,928	0,913	0,808	-0,120
Показники стану оборотних активів				
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,685	0,749	0,786	+0,101
Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами	0,777	0,856	0,926	+0,149
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	1,413	1,805	1,617	+0,204
Коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів	0,019	0,279	0,091	+0,072
Показники стану основного капіталу				
Коефіцієнт майна виробничого призначення	0,648	0,568	0,644	-0,004
Коефіцієнт реальної вартості основних засобів	0,242	0,199	0,186	-0,056
Коефіцієнт нагромадження амортизації	0,804	0,832	0,844	+0,040
Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів	2,793	3,477	3,968	+1,175

Результати оцінювання та динаміки рівня фінансової стійкості Підприємства за системою відносних показників (табл. 3.3) вказують на високий рівень незалежності підприємства. А саме, коефіцієнт фінансової автономії зріс з 0,836 у 2022 р. до 0,941 у 2024 р. (на 0,105), це значно перевищує нормативний мінімум (0,5) і свідчить, що понад 94 % активів сформовано за рахунок власного капіталу. Коефіцієнти концентрації позикового капіталу та фінансового ризику знизилися відповідно на 0,105 та 0,133.

Підприємство має високу забезпеченість оборотних активів, а саме високий рівень ефективності використання власного капіталу для фінансування операційної діяльності, про що свідчать фактичні значення показників стану оборотних активів. Зокрема, коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами зріс з 0,777 до 0,926 (зростання на 0,149), а це свідчить, що майже 93 % оборотних активів (короткострокових потреб підприємства) фінансується за рахунок власних джерел. Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами стабільно перевищує одиницю (1,617 у 2024 р.). Це свідчить про абсолютну фінансову стійкість підприємства за критерієм покриття запасів, оскільки всі запаси та витрати повністю покриваються власними оборотними коштами, і при цьому ще залишаються кошти для покриття інших потреб. Коефіцієнт маневреності власного капіталу зріс із 0,685 до 0,786 (на 0,101). Підприємство має високу здатність використовувати значну частину власного капіталу для фінансування оборотних активів, зберігаючи його мобільність.

Коефіцієнт співвідношення оборотних і необоротних активів значно зріс (з 2,793 до 3,968), що вказує на зростання частки оборотних активів у структурі майна. Це може свідчити про зростання операційної діяльності або про активне інвестування в поточну діяльність. Частка необоротних активів, навпаки, знизилася (про що опосередковано свідчить незначне зниження коефіцієнтів майна виробничого призначення та реальної вартості основних засобів).

Таким чином, Підприємство за період 2022–2024 рр. досягло надзвичайно високого рівня фінансової стійкості, що відповідає абсолютному типу стійкості. Це підтверджується винятково високим рівнем автономії (0,941) та повною забезпеченістю запасів власними оборотними коштами (1,617). Підприємство має мінімальну залежність від зовнішніх джерел фінансування та високу гнучкість у використанні власного капіталу.

Ліквідність балансу є прямим індикатором платоспроможності підприємства - його здатності швидко та своєчасно погашати свої поточні (короткострокові) зобов'язання за рахунок своїх найбільш ліквідних активів. Аналіз допомагає вчасно виявити дисбаланс між активами та пасивами і запобігти неплатоспроможності, яка може призвести до банкрутства. Достатній рівень ліквідності гарантує, що підприємство може безперебійно фінансувати свою поточну діяльність (закупівля сировини, виплата заробітної плати тощо).

Аналіз ліквідності проводиться на основі даних балансу і полягає у співставленні платіжних ресурсів підприємства (активів), відсортованих за швидкістю їхнього перетворення на гроші, з його боргами (пасивами), ранжованими за строками їхньої сплати (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Групування активів і пасивів за ступенем ліквідності Підприємства
на кінець 2022, 2023 та 2024 років**

Група	Вид оборотних активів	Роки			Група	Вид зобов'язань і забезпечень	Роки			Надлишок (+) або нестача (-) платіжних засобів		
		2022	2023	2024			2022	2023	2024	2022 р.	2023 р.	2024 р.
A 1	Високі ліквідні	3934	68600	25009	П 1	Найбільш термінові	43686	29107	9039	-39752	+39493	+15970
A 2	Середньоліквідні	110296	81175	101142	П 2	Короткострокові	10021	8695	8707	+100275	+72480	+92435
A 3	Низьколіквідні	145640	137892	169192	П 3	Довгострокові	4147	3586	4221	+141493	+134306	+164971
	Усього	259870	287667	295343		Усього	57854	41388	21967	+202016	+246279	+273376

Проведений аналіз ліквідності балансу (табл. 3.4) шляхом зіставлення груп активів (A1, A2, A3), згрупованих за рівнем ліквідності, із відповідними групами зобов'язань (П1, П2, П3), згрупованих за терміновістю погашення, демонструє загальну тенденцію до посилення фінансової стійкості Підприємства упродовж 2022–2024 років. За результатами аналізу абсолютної ліквідності у 2022 р. спостерігалася нестача платіжних засобів в обсязі 39752 тис. грн, що свідчило про нездатність підприємства покрити найбільш термінові борги за рахунок своїх високоліквідних активів. Ситуація кардинально покращилася у 2023 та 2024 роках, коли зафіксовано значний надлишок платіжних засобів відповідно в сумі 39493 тис. грн та 15970 тис. грн. Це свідчить про суттєве підвищення миттєвої платоспроможності підприємства та його здатності своєчасно розраховуватися за найтерміновішими зобов'язаннями. Результати аналізу поточної ліквідності демонструють стабільно високий рівень покриття, так як упродовж 2022-2024 рр. підприємство мало великий надлишок платіжних засобів (від 72480 до 100275 тис. грн). Це вказує на те, що підприємство з запасом покриває свої короткострокові зобов'язання за рахунок активів, які швидко можуть бути перетворені на гроші (дебіторська заборгованість, готова продукція). Також зафіксовано значний надлишок низьколіквідних активів (запаси, основні засоби) над довгостроковими зобов'язаннями (від 134306 до 164971 тис. грн). Це підтверджує, що довгострокові зобов'язання повністю фінансуються власними основними та оборотними коштами.

Таким чином, упродовж 2022-2024 рр. Підприємство посилило свою фінансову незалежність та стійкість, покращило структуру балансу перейшовши від нестачі до надлишку найбільш ліквідних коштів для покриття найбільш термінових боргів, що мінімізувало ризик втрати платоспроможності. Отже, баланс підприємства можна вважати абсолютно ліквідним у 2023 та 2024 рр., оскільки виконуються всі умови для ліквідності.

Аналіз фінансових результатів є ключовий етапом фінансового

менеджменту, який полягає у вивченні формування, розподілу та використання прибутку (або збитків) підприємства за певний період. Його основна мета – оцінити ефективність господарської діяльності та фінансову результативність підприємства. Оцінимо зміни у формуванні, складі та тенденціях фінансових результатів Підприємства в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

**Динаміка та склад показників фінансових результатів Підприємства
за 2022-2024 рр.**

Показник	2022 р.		2023 р.		2024 р.		2024 р. у % до 2022 р.
	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	сума, тис. грн	частка, %	
А	1	2	3	4	5	6	7
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	207855	×	287092	×	93343	×	44,9
Операційні витрати	254275	100,0	257173	100,0	97158	100,0	38,2
у тому числі:							
а) собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	208713	82,1	232056	90,2	80943	83,3	38,8
б) адміністративні витрати	12404	4,9	15104	5,9	8663	8,9	69,8
в) інші операційні витрати	33158	13,0	10013	3,9	7552	7,8	22,8
Валовий прибуток (збиток)	-858	×	55036	×	12400	×	×
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	×	×	×	19,2	×	13,3	×
Інші операційні доходи	9149	×	1531	×	441	×	4,8
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток (збиток)	-37271	×	31450	×	-3374	×	9,1
Фінансові та інвестиційні доходи	2857	×	3221	×	5401	×	188,4
Фінансовий та інвестиційні витрати	594	×	713	×	739	×	124,4
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток (збиток)	-34998	×	33958	×	1288	×	×
Чистий фінансовий результат: прибуток (збиток)	-34998	×	33958	×	1288	×	×

Продовж. табл. 3.5

А	1	2	3	4	5	6	7
У % до чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	×	×	×	11,8	×	1,4	×
У % до валового прибутку	×	×	×	61,7	×	10,4	×

Одержані результати (табл. 3.5) свідчать, що чистий дохід підприємства від реалізації мав значну позитивну динаміку у 2023 р., зрісши порівняно з 2022 р. Проте, у 2024 р. він становив лише 44,9 % від рівня 2022 р., що свідчить про суттєве падіння обсягів реалізації або цін. Операційні витрати також зменшилися у 2024 р., становлячи 38,2 % від рівня 2022 р. Це є позитивним моментом, оскільки вони скорочуються швидше, ніж чистий дохід, що може свідчити про заходи з оптимізації витрат. У структурі операційних витрат собівартість є домінуючою (понад 80 %). Її частка у 2023 р. зросла до 90,2 %, але у 2024 р. повернулася до 83,3 %. У 2024 р. спостерігається зменшення адміністративних та інших операційних витрат відповідно на 30,2 % та 95,2 % порівняно з 2022 р. Підприємство ліквідувало валовий збиток у 2022 р. у сумі 858 тис. грн і вийшло на значний валовий прибуток у 2023 р. у сумі 55036 тис. грн (рис. 3.3). У 2024 р. валовий прибуток зберігся, але суттєво зменшився до 12400 тис. грн. Також спостерігається вихід з операційного збитку у 2022 р. у сумі 37271 тис. грн до операційного прибутку у 2023 р. у сумі 31450 тис. грн. Проте, у 2024 р. діяльність знову стала збитковою (сума збитку становила 3374 тис. грн). Це свідчить про те, що скорочення доходів у 2024 р. перевищило економію на операційних витратах.

Упродовж періоду спостерігається позитивна динаміка чистого фінансового результату: від 34998 тис. грн чистого збитку у 2022 р. до 33958 тис. грн чистого прибутку у 2023 р. та 1288 тис. грн у 2024 р.

Отже, незважаючи на значне відновлення прибутковості у 2023 р., фінансовий стан підприємства у 2024 р. погіршився, про що свідчить різке

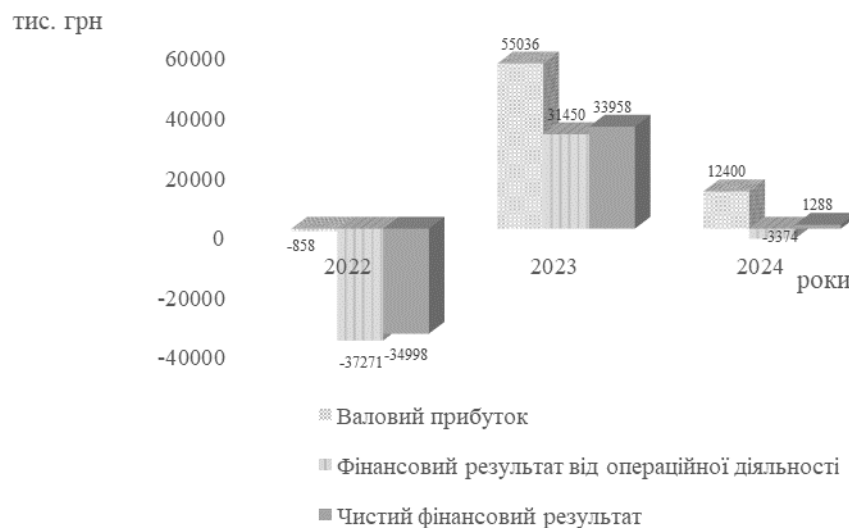

Рис. 3.3. Динаміка валового прибутку, фінансового результату від операційної діяльності та чистого фінансового результату Підприємства за 2022-2024 рр.

падіння чистого доходу (до 44,9 % від 2022 р.) та повернення до операційного збитку. Отримання чистого прибутку в 2024 р. (1288 тис. грн) було забезпечене переважно за рахунок позитивних фінансових та інвестиційних результатів, які компенсували негативний результат від основної діяльності. Для забезпечення фінансової стійкості необхідно терміново вжити заходів щодо відновлення обсягів реалізації та підвищення ефективності операційної діяльності.

Таким чином, результати проведених досліджень щодо оцінювання фінансово-економічного стану Підприємства засвідчили, що впродовж 2022-2024 рр. підприємство продемонструвало такі тенденції:

- значне підвищення ліквідності та стійкості. Підприємство нарощувало виробничу діяльність шляхом закупівлі сировини та збільшення обсягів незавершеного виробництва, паралельно накопичуючи кошти на рахунках;

- абсолютна ліквідність та фінансова незалежність. У 2023-2024 рр. баланс став абсолютно ліквідним, виконуючи всі умови для покриття термінових боргів. Було досягнуто високого рівня фінансової стійкості завдяки збільшенню власного капіталу (в основному нерозподіленого прибутку) та суттєвому скороченню зовнішніх зобов'язань, що мінімізувало ризик втрати

платоспроможності;

- суперечливі тенденції ділової активності та ризику. Покращилася робота з клієнтами (зменшення дебіторської заборгованості), але поряд з цим відбулося скорочення виробничого потенціалу через зменшення основних засобів та незавершених капітальних інвестицій, що є ризиком у довгостроковій перспективі;

- погіршення операційної ефективності у 2024 р. Незважаючи на відновлення прибутковості у 2023 р., фінансовий стан у 2024 р. погіршився через різке падіння чистого доходу (до 44,9 % від 2022 р.) та повернення до операційного збитку. Чистий прибуток (1288 тис. грн) було отримано лише завдяки компенсації негативного результату основної діяльності позитивними фінансовими та інвестиційними доходами.

Для забезпечення фінансової стійкості необхідно терміново вжити заходів щодо відновлення обсягів реалізації та підвищення ефективності операційної діяльності, а також переглянути стратегію управління основними засобами для запобігання скороченню виробничого потенціалу.

3.2. Аналіз складу, структури та динаміки виробничих запасів

Для забезпечення безперебійної виробничо-господарської діяльності підприємства критично важливим є формування оптимального запасу сировини, матеріалів та інших цінностей. Ці матеріальні цінності становлять домінуючу частку у структурі матеріальних витрат і мають значний вплив на формування собівартості готової продукції. Саме тому раціональне використання та підвищення ефективності виробництва вимагають чіткої організації аналізу виробничих запасів [2].

Головна мета аналізу виробничих запасів – забезпечити ефективне виконання виробничої програми підприємства. Це досягається завдяки

комплексному підходу, що включає: мінімізацію матеріальних витрат; скорочення обсягу виробничих запасів (оптимізація складських запасів); зниження закупівельних цін на ресурси; підвищення якості матеріалів.

Економічний аналіз забезпеченості та використання виробничих запасів підприємства має низку ключових завдань:

1. Планування та оцінка забезпеченості (оцінка реальності та виконання планів матеріально-технічного постачання; оцінка забезпечення підприємства окремими видами виробничих запасів; визначення характеру складських запасів, оцінка їхнього руху та структури споживання).

2. Оцінка ефективності використання (оцінка рівня інтенсивності та ефективності використання матеріальних ресурсів (наприклад, через аналіз матеріаломісткості та матеріаловіддачі).

3. Оцінка впливу на результати діяльності (оцінка впливу використання запасів на обсяг виробництва, собівартість продукції та інші показники господарської діяльності).

4. Виявлення резервів економії та моделювання взаємозв'язків (систематизація факторів, які спричинили відхилення фактичних показників використання запасів від планових (прогнозованих); моделювання взаємозв'язків між обсягами випуску продукції та факторними показниками (матеріаломісткість, матеріаловіддача); виявлення внутрішньовиробничих резервів економії виробничих запасів та оцінка їхнього впливу на загальний обсяг діяльності).

Фінансова звітність містить лише часткову інформацію про структуру та обсяги виробничих запасів. Зокрема, ці дані можна знайти у Формі № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)» та Формі № 5 «Примітки до річної фінансової звітності», розділ VIII «Запаси». Проте, для глибокого аналізу процесу управління запасами цієї інформації недостатньо. Значна частина необхідних даних відображена в управлінському обліку та первинній документації. Це вимагає від підприємства формування спеціального, розширеного

інформаційного забезпечення для повноцінного аналізу.

Для ефективного виконання завдань аналізу стану управління виробничими запасами необхідно чітко окреслити його напрями. Саме тому аналітичний процес доцільно представити у вигляді певної послідовності робіт (етапів). Такий підхід дозволить: систематизувати та оптимізувати аналітичну методику; знизити трудомісткість аналітичних процедур; підвищити загальний ефект від отриманих результатів. На основі узагальнення наукових підходів пропонується проводити аналіз виробничих запасів у наступній послідовності (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Етапи аналізу виробничих запасів *

Назва етапу	Характеристика
1	2
I етап. Оцінка забезпеченості запасами та обґрунтування планів їх постачання	
Визначення загальної потреби у виробничих запасах	Розрахунок загальної потреби у виробничих запасах та оцінка обґрунтованості портфеля замовлень
Аналіз процесу постачання	Перевірка повноти та своєчасності надходження виробничих запасів від постачальників
Аналіз забезпеченості певними видами виробничих запасів	Оцінка забезпеченості конкретними виробничими запасами в днях
SWOT-аналіз забезпеченості	СВОТ-аналіз загальної забезпеченості підприємства виробничими запасами
II етап. Аналіз обсягів, структури та якості запасів на складі	
Загальний аналіз обсягу і структури виробничих запасів	Горизонтальний (зміна з часом) і вертикальний (розрахунок частки у загальній сумі) аналіз обсягу та структури виробничих запасів на складі
Коефіцієнтний порівняльний аналіз	Коефіцієнтний порівняльний аналіз для оцінки якісного стану та руху (оборотності) виробничих запасів
ABC-аналіз	ABC-аналіз виробничих запасів для виділення найважливіших позицій (за вартістю чи обсягом) з метою посилення контролю
III етап. Оцінка ефективності використання виробничих запасів	
Діагностичний аналіз використання виробничих запасів	Діагностичний аналіз використання виробничих запасів за індивідуальними (норми витрат) та загальними (показники оборотності) показниками
Аналіз матеріаломісткості продукції	Аналіз матеріаломісткості продукції в цілому, а також діагностичний аналіз матеріаломісткості окремих видів продукції підприємства
IV етап. Детермінований та дисперсійний факторний аналіз виробничих запасів	

Продовж. табл. 3.6

1	2
Дисперсійний аналіз виробничих запасів	Оцінка відхилень фактичних витрат матеріалів від нормативних та їх розкладання на фактори (зміна норми, ціни, обсягу виробництва)
Діагностичний аналіз чинників, які обумовили надлишкові та залежалі запаси	Ідентифікація та кількісна оцінка неліквідних та залежалих запасів; встановлення причин їх виникнення (наприклад, допущення помилки при плануванні, зміна в технології)
Оцінка впливу інфляції на вартість запасів	Аналіз впливу зміни цін на вартісну оцінку запасів та собівартість продукції (наприклад, шляхом порівняння різних методів)
V етап. Оптимізація величини запасів та розробка пропозицій для підготовки проєктів управлінських рішень	
Обґрунтування оптимального розміру замовлення	Визначення оптимальної партії замовлення та точки поновлення замовлення для мінімізації загальних витрат на зберігання та розміщення замовлень
Прогнозування потреби в запасах	Використання методів прогнозування (наприклад, екстраполяція, регресійний аналіз) для розрахунку майбутньої потреби в необхідних основних матеріалах
Пошук резервів економії та розробка рекомендацій для підготовки проєктів управлінських рішень	Проведення кількісної оцінки виявлених внутрішньовиробничих резервів економії запасів та розробка дієвих пропозицій для підготовки проєктів управлінських рішень

Узагальнено та доповнено на основі джерел [1, 2, 11, 4].

Одним із основних напрямів аналізу запасів є оцінка їх забезпеченості (рис. 3.4). Під час аналізу виробничих запасів необхідно порівнювати фактичні залишки за період із нормативами (плановою потребою), а також оцінювати їхню структуру і динаміку. Як надлишок, так і нестача запасів свідчать про незадовільний фінансовий стан підприємства. Причини утворення відхилень (надлишків або нестач) вивчаються під час внутрішнього аналізу в розрізі кожної групи запасів: виробничі запаси (сировина, матеріали, комплектуючі); запаси незавершеного виробництва; готова продукція та товари.

Для кожної групи з'ясовується специфіка дії факторів, встановлюються наслідки впливу відхилень від оптимальних (нормативних) рівнів на результати виробничо-фінансової діяльності та визначаються шляхи оптимізації запасів. Завдання менеджерів суб'єктів господарювання полягає у знаходженні оптимального балансу між двома ризиками (надмірно великі запаси можуть

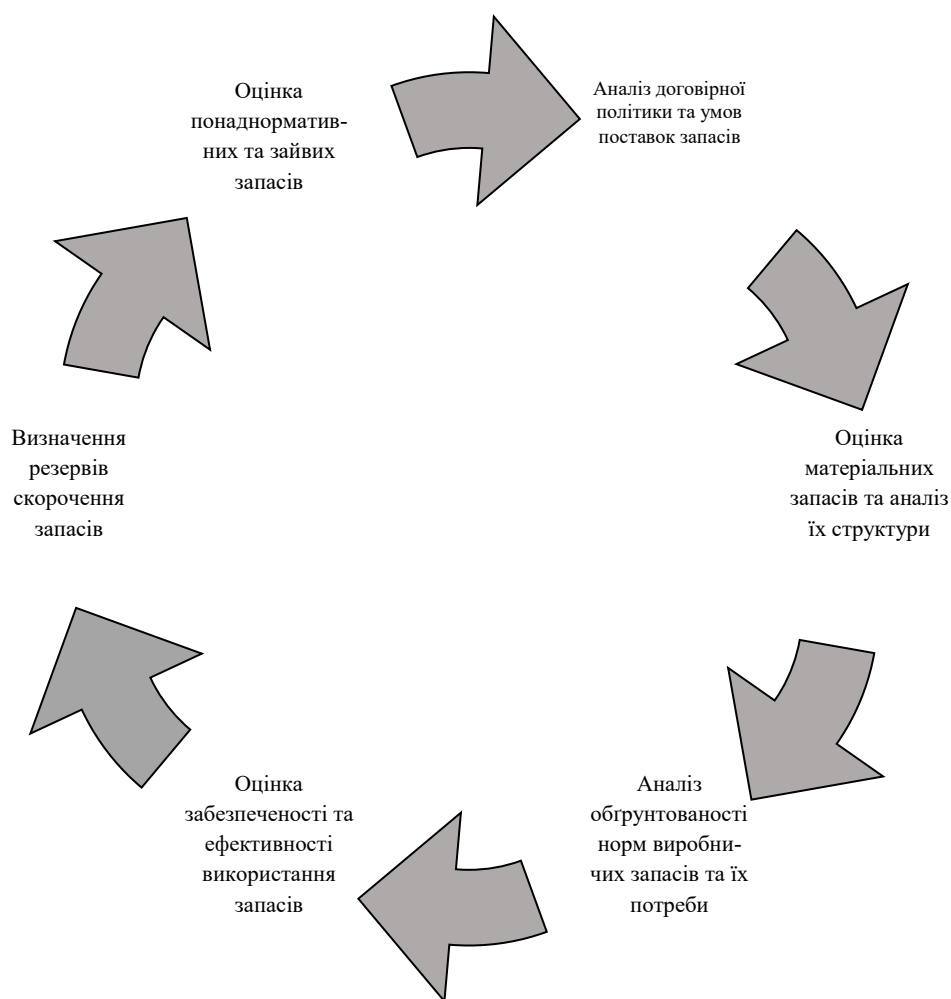

Рис. 3.4. Послідовність аналітичної оцінки забезпеченості запасами

спричинити фінансові труднощі, надмірно малі запаси, недостатні для забезпечення стабільного виробництва).

Проведемо оцінку складу та динаміки запасів Підприємства на основі інформації додатків Д.1, Е.1, Ж.1 (табл. 3.7). Одержані результати (табл. 3.7) свідчать про загальне покращення матеріальної бази та певні структурні зміни, характерні для виробничого процесу.

Загальна вартість запасів має виразну тенденцію до збільшення: з 142991 тис. грн у 2022 р. до 169074 тис. грн у 2024 р. (на 26083 тис. грн, або 18,2 %). Такий результат може свідчити як про нарощування обсягів виробництва (потреби в більших запасах), так і про інфляційний вплив на вартість придбаних матеріалів. Упродовж усього періоду домінуючою статтею

Таблиця 3.7

**Оцінювання структури та зміни запасів Підприємства на кінець 2022, 2023
та 2024 років**

Вид запасів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+,-) 2024 р. від 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
Запаси - всього	142991	100,0	136469	100,0	169074	100,0	+26083	-	+18,2
1. Виробничі запаси	38488	26,9	44705	32,8	50481	29,9	+11993	+3,0	+31,2
2. Незавершене виробництво	104185	72,9	91764	67,2	118593	70,1	+14408	-2,8	+13,8
3. Товари	318	0,2	-	-	-	-	-318	-0,2	-100,0

запасів залишається незавершене виробництво, частка якого коливається в межах 67,2 % – 72,9 %, а вартість зросла на 14408 тис. грн (13,8 %), що є позитивним сигналом про розширення виробничих потужностей або збільшення обсягу виробництва. Водночас, його частка у загальній сумі запасів знизилася з 72,9 % до 70,1 % (на 2,8 в. п.), що вказує на дещо швидше накопичення виробничих запасів, ніж незавершеного виробництва. По виробничих запасах спостерігається найбільший відносний приріст - 31,2 %, а у вартісному вимірі це 11993 тис. грн. Частка виробничих запасів зросла з 26,9 % до 29,9 % (на 3,0 в. п.). Це може свідчити про формування більшого страхового запасу сировини та матеріалів, що є важливим для забезпечення безперебійності виробництва, особливо в умовах нестабільності постачання. Запаси товарів були повністю ліквідовані до 2023 р., що може вказувати на переорієнтацію підприємства суто на виробничу діяльність, або на зміну методології обліку.

Таким чином, результати проведеного аналізу демонструють зростання виробничих запасів та незавершеного виробництва, що підтверджує тенденцію до нарощування виробничої діяльності. Підприємство збільшує свій матеріальний потенціал, приділяючи більшу увагу формуванню виробничих запасів, що підвищує його фінансову стійкість у частині забезпеченості

сировиною.

Проведення оцінки складу та структури виробничих запасів Підприємства проводиться на основі даних додатків В.3, Г.3, Д.3 (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Оцінювання структури та зміни виробничих запасів Підприємства
на кінець 2022, 2023 та 2024 років**

Вид виробничих запасів	2022 р.		2023 р.		2024 р.		Відхилення (+,-) 2024 р. від 2022 р.		
	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	сума, тис. грн	у % до під- сумку	суми, тис. грн	част- ки, в. п.	у %
Виробничі запаси - всього	38488	100,0	44705	100,0	50481	100,0	+11993	-	+31,2
1. Сировина і матеріали	1583	4,1	4008	9,0	5477	10,9	+3894	+6,8	в 3,5 р.б.
2. Паливо	2381	6,0	3554	7,9	1869	3,7	-512	-2,5	-21,5
3. Будівельні матеріали	1415	3,7	1619	3,6	1386	2,7	-29	-1,0	-2,0
4. Запасні частини	29979	77,9	32582	72,9	36858	73,0	+6879	-4,9	+22,9
5. Купівельні напівфабрика- ти та комплек- туючі вироби	43	0,1	-	-	46	0,1	+3	-	+7,0
6. Малоцінні та швидкозно- шувані пред- мети	3087	8,0	2942	6,6	4845	9,6	+1758	+1,6	+56,9

Оцінювання структури та зміни виробничих запасів Підприємства за 2022–2024 рр. (табл. 3.8) демонструє значне нарощування матеріально-технічної бази підприємства, проте зі структурними змінами всередині групи запасів. Загальний обсяг виробничих запасів має стійку тенденцію до зростання: з 38488 тис. грн у 2022 р. до 50481 тис. грн у 2024 р. (на 11993 тис. грн, або 31,2 %). Це свідчить про активне формування страхових та поточних запасів, що є позитивним фактором для забезпечення безперебійності виробничого процесу. Запасні частини є домінуючою статтею у структурі виробничих запасів, займаючи 77,9 % у 2022 р. та 73,0 % у 2024 р. (рис. 3.5). Незважаючи на зменшення частки на 4,9 в. п., їхня абсолютна вартість зросла

на 6879 тис. грн (22,9 %). Це підкреслює високу залежність підприємства від підтримки та ремонту обладнання та його готовність до обслуговування.

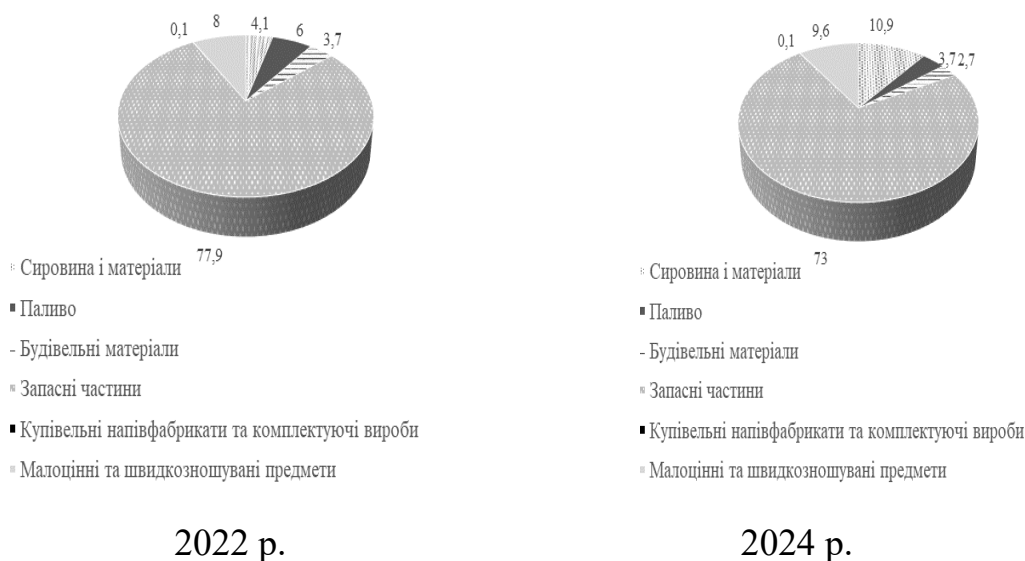

Рис. 3.5. Структура виробничих запасів Підприємства на кінець 2022 та 2024 рр.

По статті «Сировина і матеріали» спостерігається найбільший темп росту – збільшення у 3,5 рази, або на 3894 тис. грн. Їхня частка зросла з 4,1 % до 10,9 % (6,8 в. п.). Таке різке зростання свідчить про планове нарощування запасів основних матеріалів та/або прогноз зростання цін на сировину, що є стратегічно важливим кроком. Малоцінні та швидкозношувані предмети збільшилися на 1758 тис. грн (56,9 %), а їх частка зросла з 8,0 % до 9,6 % (1,6 в. п.). Це може бути пов'язано з оновленням інструментів, спецодягу чи малоцінного інвентарю, необхідного для забезпечення функціонування виробництва. Поряд з цим відбулося зменшення обсягу палива на 21,5 % (512 тис. грн) та будівельних матеріалів на 2,0 % (29 тис. грн). Питома вага цих статей також знизилася.

Таким чином, Підприємство цілеспрямовано нарощує виробничий потенціал, що видно із загального зростання запасів на 31,2 %. Стратегічний акцент зроблено на накопиченні сировини та матеріалів (найбільший темп росту) та підтримці обладнання (домінуюча частка запасних частин).

Зменшення запасів палива та будматеріалів, ймовірно, пов'язане з оптимізацією витрат або завершенням інвестиційних проектів.

Досягнення оптимального рівня виробничих запасів у Підприємстві можливе за виконання таких критично важливих умов: обґрунтованого планування (забезпечується точним розрахунком фактичної потреби у виробничих запасах); надійного постачання (досягається підтриманням стабільних відносин із постачальниками, які неухильно дотримуються договірних зобов'язань); належної та ефективної організації виробничого процесу; ефективності внутрішнього контролю (досягається раціональним використанням ресурсів)..

3.3. Забезпеченість суб'єкта господарювання виробничими запасами, аналіз ефективності їх використання та напрями оптимізації матеріального забезпечення підприємства

Ключовою ознакою фінансової стійкості підприємства є достатність планових джерел фінансування для покриття його запасів. До таких джерел належать власні оборотні активи, а також короткострокові та довгострокові кредити банків (зокрема, під виробничі запаси). На основі порівняння обсягу запасів та наявних джерел їх фінансування розраховують абсолютні показники. Аналіз цих показників дозволяє оцінити тип фінансової стійкості підприємства, який може бути: абсолютно стійким, нормально стійким, нестійким або кризовим. У табл. 3.9 представлено результати такого аналізу для Підприємства за 2022-2024 рр., виконаного на основі інформації додатків Д.1, Е.1, Ж.1.

Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості Підприємства за період 2022–2024 рр. (табл. 3.9) свідчить про його високий та стабільний фінансовий стан. Упродовж усього аналізованого періоду підприємство демонструє абсолютну фінансову стійкість. Це підтверджується тим, що всі

Таблиця 3.9

**Оцінка типу фінансової стійкості Підприємства
на кінець 2022, 2023 та 2024 років, тис. грн**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Зміни (+,-) 2024 р. до 2022 р.
Власні оборотні кошти	202016	246279	273376	+71360
Довгострокові кредити банків	-	-	-	-
Короткострокові кредити банків	-	-	-	-
Запаси	142991	136469	169074	+26083
Наявність власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів	202016	246279	273376	+71360
Загальна величина джерел формування запасів	202016	246279	273376	+71360
Надлишок (+) власних оборотних коштів для формування запасів	+59025	+109810	+104302	+45277
Надлишок (+) власних оборотних коштів і довгострокових кредитів банків для формування запасів	+59025	+109810	+104302	+45277
Надлишок (+) загальної величини джерел формування запасів	+59025	+109810	+104302	+45277
Тип фінансової стійкості	абсолютна фінансова стійкість			×
Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами	1,413	1,805	1,617	+0,204
Надлишок (+) власних оборотних коштів на 1 грн запасів, грн	0,41	0,80	0,62	+0,21

абсолютні показники надлишку джерел формування запасів мають позитивне значення. Це означає, що власні оборотні кошти підприємства повністю покривають його запаси, і навіть залишається значний надлишок. Власні оборотні кошти зросли з 202016 тис. грн у 2022 р. до 273376 тис. грн у 2024 р. (на 71360 тис. грн, або на 35,3 %). Запаси також зросли (на 26083 тис. грн), досягнувши 169074 тис. грн у 2024 р. Попри зростання запасів, надлишок власних оборотних коштів для формування запасів збільшився на 45277 тис. грн (з 59025 тис. грн у 2022 р. до 104302 тис. грн у 2024 р.). Це свідчить про випереджаюче зростання власних джерел фінансування порівняно зі зростанням запасів, що позитивно впливає на фінансову безпеку. Коефіцієнт забезпеченості запасів власними оборотними коштами значно перевищує

нормативне значення і упродовж періоду його значення знаходилося в діапазоні від 1,413 до 1,805. Це підтверджує високий рівень фінансової незалежності та ефективного управління оборотними активами. У 2024 р. коефіцієнт становив 1,617, що означає, що на 1 грн запасів припадає 1,617 грн власних оборотних коштів. Варто відзначити відсутність зовнішнього фінансування (використання довгострокових та короткострокових кредитів банків для формування запасів протягом аналізованого періоду). Це додатково підкреслює високу самодостатність підприємства у фінансуванні своїх оборотних активів.

Отже, фінансовий стан підприємства оцінюється як абсолютно стійкий упродовж 2022-2024 рр. Підприємство здатне повністю фінансувати свої запаси за рахунок власних оборотних коштів, має значний запас фінансової міцності і не залежить від позикового капіталу в частині формування запасів.

Основні напрями забезпечення фінансової стійкості підприємства включають:

- підтримання рівня запасів відповідно до встановлених норм, реалізацію або утилізацію надлишкових/невикористовуваних товарно-матеріальних цінностей;
- забезпечення додатної величини власних оборотних коштів за рахунок випереджаючого зростання власного капіталу (а саме нерозподіленого прибутку) порівняно з необоротними активами;
- за необхідності залучати додаткове зовнішнє фінансування для покриття потреб у запасах переважно за рахунок короткострокових кредитів;
- систематична реалізація або утилізація неліквідних та надлишкових товарно-матеріальних цінностей, які не використовуються у виробництві, для вивільнення капіталу;
- впровадження сучасних методів обліку запасів (наприклад, ABC-аналіз, JIT – «точно в строк») для мінімізації витрат на зберігання та підвищення оборотності.

Загальна ефективність використання (оборотність) оборотних активів

безпосередньо залежить від швидкості обертання їх складових частин, зокрема виробничих запасів. Проведемо в табл. 3.10 оцінку показників оборотності виробничих запасів у Підприємстві за даними додатків Д.1, Д.2, Е.1, Е.2, Ж.1, Ж.2.

Таблиця 3.10

Оцінка оборотності виробничих запасів Підприємства за 2022-2024 рр.

Показник	Роки			Відхилення (+,-) 2024 р. від 2022 р.	
	2022	2023	2024	абсо- лютне	віднос- не, %
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	208713	232056	80943	-127770	-61,2
Середньорічна вартість виробничих запасів, тис. грн	34288	41597	47593	+13305	+38,8
Коефіцієнт обертання виробничих запасів	6,087	5,579	1,701	-4,386	-72,1
Коефіцієнт завантаження виробничих запасів	0,164	0,179	0,588	+0,424	в 3,6 р.б.
Тривалість одного обороту виробничих запасів, днів	60	65	215	+155	в 3,6 р.б.

Проведений аналіз показників оборотності виробничих запасів у період 2022–2024 рр. (табл. 3.10) виявив суттєві та переважно негативні зміни в ефективності використання матеріальних ресурсів підприємства. Собівартість реалізованої продукції демонструє значне падіння, скоротившись із 208713 тис. грн у 2022 р. до 80943 тис. грн у 2024 р. Абсолютне зменшення склало 127770 тис. грн, або 61,2 %. Це свідчить про різке скорочення обсягів виробництва та/або реалізації. Водночас середньорічна вартість виробничих запасів зростала протягом усього періоду: з 34288 тис. грн у 2022 р. до 47593 тис. грн у 2024 р. (13305 тис. грн, або 38,8 %). Це говорить про накопичення матеріалів на складі, що може бути пов'язане з логістичними труднощами або уповільненням виробничого процесу. На тлі різноспрямованої динаміки собівартості та запасів, показники оборотності суттєво погіршилися: коефіцієнт обертання виробничих запасів (кількість оборотів на рік) катастрофічно знизився з 6,087 у 2022 р. до 1,701 у 2024 р. Падіння склало 4,386 обороту, або 72,1 %. Це означає, що швидкість використання запасів у

виробництві значно уповільнилася. Тривалість одного обороту виробничих запасів (період, упродовж якого запаси перебувають у виробництві та на складі) зросла з 60 днів у 2022 р. до 215 днів у 2024 р. Подовження періоду обертання на 155 днів (в 3,6 раза) є прямим наслідком падіння швидкості обертання. Коефіцієнт завантаження виробничих запасів (частка запасів, що припадає на 1 грн собівартості) зріс із 0,164 до 0,588 (збільшення в 3,6 раза). Це підтверджує тенденцію до зростання частки запасів у загальному обсязі оборотних активів, що свідчить про неефективне заморожування капіталу у формі надлишкових або неліквідних запасів.

Загалом, динаміка 2022–2024 рр. вказує на значне погіршення ефективності управління виробничими запасами. Скорочення обсягів реалізації (собівартості) на тлі зростання обсягів запасів призвело до різкого уповільнення їхньої оборотності та збільшення періоду їхнього використання. Це свідчить про неефективне використання оборотного капіталу, що негативно впливає на фінансову стійкість та потребує негайної оптимізації рівня запасів.

Основна мета оцінки ефективності використання виробничих запасів - це зниження частки матеріальних витрат у собівартості продукції. Є багато варіантів методик проведення аналізу використання виробничих запасів, у яких пропонуються різні показники і фактори, що впливають на них. Зазвичай для характеристики ефективності використання виробничих запасів застосовується система узагальнюючих і часткових показників. У процесі аналізу фактичний рівень показників порівнюють з плановим, вивчають їхню динаміку і причини зміни, а також вплив на обсяг виробництва продукції.

Проаналізуємо показники ефективності використання виробничих запасів в Підприємстві за даними додатків Д.1, Д.2, Е.1, Е.2, Ж.1, Ж.2. в табл. 3.11.

Аналіз показників ефективності використання виробничих запасів (розрахованих як відношення відповідного фінансового результату до середньорічної вартості виробничих запасів) (табл. 3.11) за період 2022–2024 рр. виявив такі ключові тенденції. Відбулося значне поліпшення чистого

Таблиця 3.11

**Оцінка ефективності використання виробничих запасів Підприємства
за 2022-2024 рр.**

Показник	2022 р.	2023 р.	2024 р.	Темп зростання, %	
				2023 р. до 2022 р.	2024 р. до 2023 р.
Одержано в розрахунку на 1 грн середньорічної вартості виробничих запасів, грн / грн:					
чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	6,06	6,90	1,96	113,9	28,4
валового прибутку (збитку)	-0,03	1,32	0,26	×	19,7
прибутку (збитку) від операційної діяльності	-1,09	0,76	-0,07	×	×
прибутку (збитку) до оподаткування	-1,02	0,82	0,03	×	3,7
чистого прибутку (збитку)	-1,02	0,82	0,03	×	3,7

доходу від реалізації на 1 гривню виробничих запасів. Якщо у 2022 р. на 1 грн виробничих запасів припадало 6,06 грн чистого доходу, то у 2023 р. цей показник зріс до 6,90 грн, а у 2024 р. – суттєво знизився до 1,96 грн. Темп зростання у 2023 р. порівняно з 2022 р. становив 113,9 %, що свідчить про більш ефективне використання запасів для генерування виручки, а у 2024 р. порівняно з 2023 р. – лише 28,4 %, що є негативною тенденцією, оскільки свідчить про значне падіння обсягів реалізації (чи зростання вартості запасів), що призвело до менш ефективного використання запасів для генерації доходу.

У 2023 р. спостерігається кардинальне поліпшення всіх показників прибутковості, що вийшли з негативної зони 2022 р., а у 2024 р. зафіксовано різке їх погіршення. Зокрема, спостерігається зростання валового прибутку на 1 гривню виробничих запасів з 0,03 грн/грн збитку у 2022 р. до 1,32 грн/грн прибутку у 2023 р. та зниження до 0,26 грн/грн прибутку у 2024 р. Динаміка операційного прибутку на 1 гривню виробничих запасів коливалася від 1,09 грн/грн збитку у 2022 р. до 0,76 грн/грн прибутку у 2023 р. та знову у 2024 р. було одержано 0,07 грн/грн збитку. Прибуток до оподаткування та чистий прибуток зросли з 1,02 грн/грн збитку у 2022 р. до 0,82 грн/грн прибутку у 2023 р. та критично знизилися до 0,03 грн/грн прибутку у 2024 р.

Таким чином, позитивна динаміка показників у 2023 р. порівняно з 2022 р. вказує на те, що 2023 р. був значно успішнішим з точки зору перетворення запасів на прибуток, порівняно з 2022 роком, який був збитковим. Проте у 2024 р. спостерігається суттєве зниження ефективності використання запасів, що свідчить про проблеми як з обсягами реалізації, так і з управлінням витратами або вартістю запасів.

Аналіз ефективності використання запасів Підприємства потребує ідентифікації факторів, які обумовили рівень кожного ключового показника. З цією метою буде проведено факторний аналіз показників використання виробничих запасів за даними табл. 3.12.

Таблиця 3.12

**Вихідні дані для факторного аналізу показників ефективності
використання виробничих запасів Підприємства за 2022, 2024 рр.**

Показник	Умовне позначення	2022 р.	2024 р.	Відхилення (+,-)	
				абсолютне	відносне, %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн	ЧД	207855	93343	-114512	-55,1
Чистий прибуток (збиток), тис. грн	ЧП	-34998	1288	+36286	×
Середньорічна вартість виробничих запасів, тис. грн	ВЗ	34288	47593	+13305	+38,8
Ефективність використання виробничих запасів за чистим доходом, грн / грн	Ед	6,06	1,96	-4,1	-67,7
Ефективність використання виробничих запасів за чистим прибутком (збитком), грн / грн	Еп	-0,98	36,95	+37,93	×

1. Кратна модель для проведення факторного аналізу ефективності використання виробничих запасів (за показником чистого доходу на 1 грн виробничих запасів):

$$Ед = ЧД \div ВЗ, \quad (3.1)$$

де ЧД – чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

ВЗ – середньорічна вартість виробничих запасів.

За даними табл. 3.12 розраховуємо умовне значення результативного показника, грн / грн:

$$E_{\text{дум}} = \text{ЧД}_1 \div \text{ВЗ}_0; \quad (3.2)$$

$$E_{\text{дум}} = 93343 \div 34288 = 2,72.$$

Загальна зміна (+,-) показника одержання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості виробничих запасів, грн / грн:

$$\Delta E_{\text{д}} = E_{\text{д1}} - E_{\text{д0}}; \quad (3.3)$$

$$\Delta E_{\text{д}} = 1,96 - 6,06 = -4,1;$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг):

$$\Delta E_{\text{дчд}} = E_{\text{дум}} - E_{\text{д0}}; \quad (3.4)$$

$$\Delta E_{\text{дчд}} = 2,72 - 6,06 = -3,34;$$

2) середньорічної вартості виробничих запасів:

$$\Delta E_{\text{дз}} = E_{\text{д1}} - E_{\text{дум}}; \quad (3.5)$$

$$\Delta E_{\text{двз}} = 1,96 - 2,72 = -0,76.$$

Таким чином, результати дослідження впливу чинників на зміну показника одержання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості виробничих запасів свідчать, що у 2024 р. порівняно з 2022 р. показник знизився на 4,1 грн/грн (67,7 %). Така тенденція обумовлена впливом двох чинників.

Унаслідок зменшення чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) на 114512 тис. грн (55,1 %) показник ефективності використання виробничих запасів знизився на 3,34 грн/грн, а в результаті збільшення середньорічної вартості виробничих запасів на 13305 тис. грн (38,8 %) ефективність їх використання знизилася на 0,76 грн /грн.

Отже, спад ефективності використання виробничих запасів за показником чистого доходу обумовило як зростання середньорічної вартості виробничих запасів (основний чинник), так і зменшення показника чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

2. Кратна модель для проведення факторного аналізу показника

одержання чистого прибутку в розрахунку на 1 грн середньорічної вартості виробничих запасів:

$$E_{\Pi} = \text{ЧП} \div \text{ВЗ}, \quad (3.6)$$

де ЧП – чистий прибуток;

З – середньорічна вартість виробничих запасів.

За інформаційними даними табл. 3.12 визначимо умовне значення результативного показника, грн/грн:

$$E_{\Pi_{\text{ум}}} = \text{ЧП}_1 \div \text{ВЗ}_0; \quad (3.7)$$

$$E_{\Pi_{\text{ум}}} = 1288 \div 34288 = 0,04.$$

Загальна зміна (+,-) показника одержання чистого прибутку в розрахунку на 1 грн виробничих запасів, грн / грн:

$$\Delta E_{\Pi} = E_{\Pi 1} - E_{\Pi 0}; \quad (3.8)$$

$$\Delta E_{\Pi} = 36,95 - (-0,98) = +37,93;$$

у тому числі за рахунок факторів:

1) чистого прибутку:

$$\Delta E_{\Pi_{\text{чп}}} = E_{\Pi_{\text{ум}}} - E_{\Pi 0}; \quad (3.9)$$

$$\Delta E_{\Pi_{\text{чп}}} = 0,04 - (-0,98) = +1,02;$$

2) середньорічної вартості виробничих запасів:

$$\Delta E_{\Pi_{\text{з}}} = E_{\Pi 1} - E_{\Pi_{\text{ум}}}; \quad (3.10)$$

$$\Delta E_{\Pi_{\text{з}}} = 36,95 - 0,04 = +36,91.$$

Результати проведених досліджень свідчать, що в 2024 р. порівняно з 2022 р. показник одержання чистого прибутку в розрахунку на 1 грн середньорічної вартості виробничих запасів збільшився з 0,98 грн/грн збитку до 36,95 грн/грн, тобто на 37,93 грн/грн. Дана тенденція обумовлена дією таких чинників. За рахунок зростання показника чистого прибутку на 36286 тис. грн показник ефективності використання виробничих запасів підвищився на 1,02 грн/грн.

Результатом же збільшення показника середньорічної вартості

виробничих запасів на 13305 тис. грн (38,8 %) стало зростання ефективності їх використання за чистим прибутком на 36,91 грн/грн.

Отже, підвищення ефективності використання виробничих запасів за показником чистого прибутку обумовлюється перевищенням суми чистого прибутку порівняно зі зростанням середньорічної вартості виробничих запасів.

Одним із напрямів підвищення ефективності використання виробничих запасів є проведення SWOT-аналізу. SWOT-аналіз є дієвим інструментом, який допомагає ефективно керувати ресурсами. Так як, управління запасами є критичним для безперебійної роботи Підприємства.

Метод SWOT класифікує фактори впливу на чотири групи: Strengths (сильні сторони) – внутрішні фактори, переваги; Weaknesses (слабкі сторони) – внутрішні фактори, недоліки; Opportunities (можливості) – зовнішні фактори, сприятливі обставини; Threats (загрози) – зовнішні фактори, несприятливі обставини.

Розглянемо характеристику структурних складових SWOT-аналізу виробничих запасів через характеристику визначальних факторів (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

Складові SWOT-аналізу виробничих запасів

S (сильні сторони) – внутрішні фактори	W (слабкі сторони) – внутрішні фактори
1	2
Наявність критичного запасу (підприємство має сформований фонд запасних частин та матеріалів для термінового ремонту, що дозволяє швидко реагувати на замовлення). Спеціалізовані складські приміщення (власна база для зберігання специфічних великогабаритних агрегатів або хімічних речовин). Досвідчений персонал (наявність фахівців, які знають специфіку зносу деталей і можуть прогнозувати потребу в закупівлях). Налагоджені зв'язки з постачальниками (наявність перевірених партнерів, які забезпечують якісну сировину (сталь, підшипники, вузли)).	Заморожування капіталу (велика кількість запасів на складі «про запас» відволікає обігові кошти, які могли б бути інвестовані в модернізацію). Ризик морального старіння (оскільки технології змінюються, певні вузли можуть стати незатребуваними). Високі витрати на зберігання (оренда, охорона, підтримка температурного режиму або специфічних умов зберігання). Недостатня автоматизація (якщо облік ведеться вручну або в застарілих програмах, це веде до помилок у залишках).
O (сприятливі можливості) – зовнішні фактори	T (загрози) – зовнішні фактори

Продовж. табл. 3.13

1	2
Впровадження системи Just-in-Time (Точно в строк) (перехід на модель, де запаси прибувають під конкретний проєкт, що зменшує складські витрати). Цифровізація обліку (встановлення сучасного програмного забезпечення для автоматичного відстеження рівня запасів та автоматизації замовлень). Розширення бази постачальників (вихід на прямі контракти з іноземними виробниками для зниження собівартості). Використання аналітики (ABC та XYZ аналіз) (класифікація запасів за пріоритетністю для оптимізації закупівель).	Логістичні збої (затримки на кордоні або проблеми з транспортом через воєнний стан можуть зупинити виробництво). Коливання цін (різке зростання вартості металу або енергоносіїв підвищує вартість зберігання та закупівлі). Зміни в стандартах/ДСТУ (нові технічні вимоги можуть зробити поточні запаси непридатними для використання в проєктах). Валютні ризики (якщо комплектуючі імпорتنі, девальвація гривні значно здорожує формування запасів).

За результатами проведеного SWOT-аналізу на підставі визначеного переліку у розрізі складових проводять комбінування встановлених визначальних факторів для розробки стратегічних рішень шляхом побудови матриці стратегій TOWS (табл. 3.14). Для Підприємства головна стратегічна мета – забезпечити миттєву готовність до виконання замовлень при мінімізації витрат на «заморожені» запаси.

Таблиця 3.14

Матриця стратегій (TOWS)

SO «Сила та Можливість» (Стратегія агресивного зростання, або Maxi-Maxi)	WO «Слабкість та Можливість» (Стратегія поліпшення, або Mini-Maxi)
Мета: Використання сили для реалізації можливостей. Запропоновані дії: Використовувати досвід персоналу для налаштування ERP-системи, що дозволить точно прогнозувати потреби під нові ринки.	Мета: Використання можливостей для подолання слабких сторін. Запропоновані дії: Запровадити автоматизований облік, щоб виявити неліквідні запаси та розпродати їх, вивільнивши кошти для прямих закупівель.
ST «Сила та Загрози» (Стратегія захисту та диверсифікації, або Maxi-Mini)	WT «Слабкість та Загрози» (Стратегія уникнення/мінімізації, або Mini-Mini)
Мета: Використання сили для мінімізації впливу загроз. Запропоновані дії: Створити «стратегічний недоторканий запас» найбільш дефіцитних позицій, спираючись на власні склади, щоб нівелювати затримки на кордоні.	Мета: Уникнення найгіршого сценарію шляхом мінімізації впливу слабких сторін і загроз. Запропоновані дії: Провести повну інвентаризацію та списання застарілих позицій, щоб зменшити витрати на зберігання та ризики в умовах інфляції.

Побудована матриця стратегій TOWS дозволяє визначити пріоритети в стратегії управління запасами. У першу чергу надають перевагу стратегії SO «Сила та Можливості», так як її реалізація повинна забезпечити якнайшвидше підвищення ефективності використання запасів.

У цій стратегії використовують внутрішні переваги (досвід, складська база, критично необхідний запас) для того, щоб максимально задіяти сприятливі зовнішні можливості (запровадження діджиталізації, вихід на нові ринки).

Наприклад, за рахунок розуміння специфіки обладнання (сильна сторона) запровадження автоматизованих систем (сприятлива можливість) буде відбуватися з урахуванням реальних потреб цеху шляхом ніби «оцифрування багаторічного досвіду».

Підвищення ефективності використання виробничих запасів – це важливий аспект оптимізації діяльності будь-якого підприємства. Це допомагає скоротити витрати, прискорити оборотність капіталу та покращити фінансові результати.

Основні шляхи підвищення ефективності використання виробничих запасів:

1. Оптимізація та нормування запасів.

Це найважливіший напрямок, який передбачає забезпечення виробництва необхідними матеріалами у потрібній кількості та вчасно, уникаючи при цьому як надлишків, так і дефіциту. Досягається шляхом встановлення науково обґрунтованих норм витрачання сировини та матеріалів на одиницю продукції; оптимізації розмірів страхового (буферного) запасу та поточного запасу, щоб мінімізувати кошти, «заморожені» у запасах, але забезпечити безперервність виробництва; скорочення наднормативних і неліквідних запасів товарно-матеріальних цінностей шляхом аналізу та реалізації; впровадження сучасних систем управління запасами (наприклад, Just-in-Time (JIT), Lean Production, система ABC-аналізу).

2. Удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення.

Якісна робота з постачальниками та логістикою напряму впливає на ефективність запасів. Забезпечується за рахунок вибору надійних постачальників і налагодження з ними довгострокових партнерських відносин, що забезпечує своєчасні поставки якісних матеріалів; раціоналізації закупівель: закупівля більшими партіями (з урахуванням витрат на зберігання) або меншими, але частішими, щоб мінімізувати запаси; удосконалення складського господарства та логістики: зменшення часу на приймання, зберігання та відпуск матеріалів у виробництво.

3. Скорочення витрат та раціональне використання.

Досягається за рахунок впровадження заходів, спрямованих на безпосереднє скорочення витрат матеріалів у процесі виробництва: впровадження ресурсозберігаючих технологій та використання більш економічних видів сировини (за умови збереження якості продукції); посилення внутрішнього контролю за використанням та рухом виробничих запасів (запобігання розкраданням, нецільовому використанню та псуванню); зменшення відходів та браку у виробництві, а також використання вторинних ресурсів і відходів виробництва.

4. Удосконалення організації обліково-аналітичних процедур.

Точний та своєчасний облік є основою для прийняття управлінських рішень. Досягається за рахунок впровадження автоматизованих систем обліку (наприклад, ERP-систем) для оперативного контролю залишків і руху запасів; регулярного проведення інвентаризації для забезпечення достовірності облікових даних; проведення аналізу показників ефективності використання запасів, таких як коефіцієнт матеріаловіддачі та швидкість оборотності запасів (тривалість одного обороту).

5. Прискорення оборотності капіталу. Хоча це не прямі заходи щодо запасів, але вони впливають на загальну ефективність оборотних коштів, частиною яких є запаси.

Реалізується за рахунок скорочення обсягів незавершеного виробництва; прискорення реалізації готової продукції (посилення маркетингової та збутової діяльності).

Впровадження цих шляхів дозволить Підприємству значно підвищити матеріаловіддачу та знизити матеріаломісткість продукції, що є ключовими показниками ефективності використання виробничих запасів.

ВИСНОВКИ

Проведені у кваліфікаційній роботі дослідження щодо організації обліку та аналізу наявності та використання виробничих запасів дозволяють сформулювати такі висновки:

1. На підставі узагальнення наукових підходів щодо трактування поняття «запаси» встановлено, що запаси розглядаються як важлива складова матеріальних ресурсів підприємства, що забезпечує безперебійність його діяльності. Національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку формують єдину методологічну основу для визнання, оцінки та відображення запасів у фінансовій звітності підприємства.

2. Одним із ключових напрямів аналітичної діяльності підприємства є систематизація виробничих запасів за технологічними характеристиками, їх призначенням та функціональною роллю у виробничому процесі. Класифікація виробничих запасів має важливе значення, оскільки забезпечує ефективну організацію складського господарства, ведення аналітичного обліку, а також сприяє нормуванню, плануванню, контролю, аналізу та управлінню запасами для задоволення потреб підприємства

3. Оцінка виробничих запасів важлива, оскільки визначає реальну вартість активів, собівартість продукції та впливає на фінансові результати. Виробничі запаси, придбані або виготовлені власними силами, відображаються у бухгалтерському обліку за первісною вартістю, що формується з фактичних витрат. До її складу належать: сума, сплачена постачальникам (без непрямих податків), ввізне мито, непрямі податки, що не відшкодовуються, транспортно-заготівельні витрати та інші витрати, безпосередньо пов'язані з доведенням запасів до стану придатності для використання. Не включаються понаднормові втрати, фінансові витрати (крім капіталізованих відповідно до НП(С)БО 31) і витрати на збут.

4. Узагальнення поглядів науковців дозволяє визначити ключові

напрями підвищення ефективності обліку та контролю виробничих запасів. З урахуванням цих теоретичних положень було проаналізувати організацію відповідних процесів на Підприємстві та сформовано рекомендації щодо їх удосконалення.

5. Об'єктом дослідження у кваліфікаційній роботі було суб'єкт господарювання приватної форми власності, що діє на підставі Статуту, зареєстрованого у встановленому законодавством порядку. Підприємство самостійно планує свою діяльність, визначає стратегічні та оперативні цілі, орієнтуючись на попит ринку, потреби виробництва та підвищення фінансових результатів.

6. Бухгалтерський облік на підприємстві здійснює бухгалтерія на чолі з головним бухгалтером, який відповідає за ведення бухгалтерського й податкового обліку та своєчасність подання звітності. Облік ведеться в автоматизованій формі. Для забезпечення збереження матеріальних цінностей з завідуючим складом укладено договір про повну матеріальну відповідальність. Майстри бурових робіт і керівники підрозділів несуть за матеріальні цінності, передані їм у користування, включно з орендованими.

7. Основні елементи щодо ведення обліку запасів визначені в Положенні про облікову політику підприємства. Для ведення обліку запасів використовують рахунок 20 «Виробничі запаси» з відповідними субрахунками. Важливе місце у діяльності підприємства займає субрахунок 207 «Запасні частини», на якому ведеться облік придбаних або виготовлених запасних частин, деталей, вузлів та агрегатів, що застосовуються для ремонту та обслуговування машин, механізмів, бурового обладнання та транспортних засобів. Для підвищення точності обліку на Підприємстві цей субрахунок поділено на два аналітичні рахунки: 2071 «Запасні частини бурова група» та 2072 «Запасні частини транспортна група». Такий розподіл забезпечує контроль використання запасних частин за напрямками експлуатації основних засобів і сприяє точнішому формуванню собівартості робіт. Дані аналітичного та

синтетичного обліку використовуються для складання внутрішньої управлінської та річної фінансової звітності підприємства.

8. За результатами аналізу майнового стану Підприємство інтенсивно нарощує виробничу діяльність шляхом закупки більше сировини та нарощенням обсягів незавершеного виробництва; накопичує кошти на рахунках, що свідчить про значне підвищення його рівня ліквідності; покращує роботу з клієнтами щодо стягнення боргів, що підтверджується зменшенням сум дебіторської заборгованості, але поряд з цим відбувається скорочення виробничого потенціалу через зменшення основних засобів та незавершених капітальних інвестицій, що може стати ризиком у довгостроковій перспективі.

9. Упродовж 2022-2024 років Підприємство характеризувалося високим рівнем фінансової стійкості та ефективності управління, що підтверджується збільшенням загального обсягу пасивів, в основному за рахунок власного капіталу, а насамперед нерозподіленого прибутку. Поряд з цим відбулося значне зниження рівня залежності від зовнішнього фінансування через суттєве скорочення зобов'язань, особливо поточної кредиторської заборгованості.

Результати проведених досліджень щодо оцінювання фінансово-економічного стану Підприємства засвідчили, що впродовж 2022-2024 рр. підприємство продемонструвало такі тенденції:

- значне підвищення ліквідності та стійкості. Підприємство нарощувало виробничу діяльність шляхом закупівлі сировини та збільшення обсягів незавершеного виробництва, паралельно накопичуючи кошти на рахунках;

- абсолютна ліквідність та фінансова незалежність. У 2023-2024 рр. баланс став абсолютно ліквідним, виконуючи всі умови для покриття термінових боргів. Було досягнуто високого рівня фінансової стійкості завдяки збільшенню власного капіталу (в основному нерозподіленого прибутку) та суттєвому скороченню зовнішніх зобов'язань, що мінімізувало ризик втрати платоспроможності;

- суперечливі тенденції ділової активності та ризику. Покращилася робота з клієнтами (зменшення дебіторської заборгованості), але поряд з цим відбулося скорочення виробничого потенціалу через зменшення основних засобів та незавершених капітальних інвестицій, що є ризиком у довгостроковій перспективі;

- погіршення операційної ефективності у 2024 р. Незважаючи на відновлення прибутковості у 2023 р., фінансовий стан у 2024 р. погіршився через різке падіння чистого доходу (до 44,9 % від 2022 р.) та повернення до операційного збитку. Чистий прибуток (1288 тис. грн) було отримано лише завдяки компенсації негативного результату основної діяльності позитивними фінансовими та інвестиційними доходами.

Для забезпечення фінансової стійкості необхідно терміново вжити заходів щодо відновлення обсягів реалізації та підвищення ефективності операційної діяльності, а також переглянути стратегію управління основними засобами для запобігання скороченню виробничого потенціалу.

10. Результати проведеного аналізу динаміки та структури запасів демонструють зростання виробничих запасів та незавершеного виробництва, що підтверджує тенденцію до нарощування виробничої діяльності. Підприємство збільшує свій матеріальний потенціал, приділяючи більшу увагу формуванню виробничих запасів, що підвищує його фінансову стійкість у частині забезпеченості сировиною. Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості Підприємства за період 2022–2024 рр. свідчить про його високий та стабільний фінансовий стан. Упродовж усього аналізованого періоду підприємство демонструє абсолютну фінансову стійкість. Це підтверджується тим, що всі абсолютні показники надлишку джерел формування запасів мають позитивне значення. Це означає, що власні оборотні кошти підприємства повністю покривають його запаси, і навіть залишається значний надлишок.

11. Динаміка показників оборотності виробничих запасів у 2022–2024 рр. вказує на значне погіршення ефективності управління виробничими

запасами. Скорочення обсягів реалізації (собівартості) на тлі зростання обсягів запасів призвело до різкого уповільнення їхньої оборотності та збільшення періоду їхнього використання. Це свідчить про неефективне використання оборотного капіталу, що негативно впливає на фінансову стійкість та потребує негайної оптимізації рівня запасів.

12. Результати дослідження впливу чинників на зміну показника одержання чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) у розрахунку на 1 грн середньорічної вартості виробничих запасів свідчать, що у 2024 р. порівняно з 2022 р. показник знизився на 4,1 грн/грн (67,7 %). Спад ефективності використання виробничих запасів за показником чистого доходу обумовило як зростання середньорічної вартості виробничих запасів (основний чинник), так і зменшення показника чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

13. Досягнення оптимального рівня виробничих запасів у Підприємстві можливе за виконання таких критично важливих умов: обґрунтованого планування (забезпечується точним розрахунком фактичної потреби у виробничих запасах); надійного постачання (досягається підтриманням стабільних відносин із постачальниками, які неухильно дотримуються договірних зобов'язань); належної та ефективної організації виробничого процесу; ефективності внутрішнього контролю (досягається раціональним використанням ресурсів).

Основні напрями забезпечення фінансової стійкості підприємства включають: підтримання рівня запасів відповідно до встановлених норм, реалізацію або утилізацію надлишкових/невикористовуваних товарно-матеріальних цінностей; забезпечення додатної величини власних оборотних коштів за рахунок випереджаючого зростання власного капіталу (а саме нерозподіленого прибутку) порівняно з необоротними активами; за необхідності залучати додаткове зовнішнє фінансування для покриття потреб у запасах переважно за рахунок короткострокових кредитів; систематична

реалізація або утилізація неліквідних та надлишкових товарно-матеріальних цінностей, які не використовуються у виробництві, для вивільнення капіталу; впровадження сучасних методів обліку запасів (наприклад, ABC-аналіз, JIT – «точно в строк») для мінімізації витрат на зберігання та підвищення оборотності.

Основними шляхами підвищення ефективності використання виробничих запасів визначено: оптимізацію та нормування запасів (це найважливіший напрямок, який передбачає забезпечення виробництва необхідними матеріалами у потрібній кількості та вчасно, уникаючи при цьому як надлишків, так і дефіциту); удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення (якісна робота з постачальниками та логістикою напряму впливає на ефективність запасів); скорочення втрат та раціональне використання; удосконалення організації обліково-аналітичних процедур; прискорення оборотності капіталу.

Напрями удосконалення обліку запасів для Підприємства: перехід на штрихкодування та автоматичну ідентифікацію запасів; запровадження адресного зберігання; робота з неліквідними та залежалими товарами; автоматизація розрахунку мінімальних залишків; поділ обліку на власні та клієнтські запаси; систематична «ковзна» інвентаризація; інтеграція складу з відділом закупівель та бухгалтерією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк М.В., Крупельницька І.Г. Особливості обліку та аудиту виробничих запасів. *Інтелект XXI*. 2021. № 5. С. 36-39. URL: https://intellect21.nuft.org.ua/journal/2021/2021_5/9.pdf (дата звернення 12.06.2025).
2. Беляєва Л.А., Кучма Л.О. Вплив оцінки використання виробничих запасів на підприємстві для ухвалення ефективних управлінських рішень. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 18. С. 862-868. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/18_ukr/119.pdf (дата звернення 08.07.2025).
3. Бондаренко О.М., Тітаренко А.Д. Економічна сутність та класифікація запасів: обліковий та управлінський аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 2. С. 63-67. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/2_2020/12.pdf (дата звернення 14.05.2025).
4. Верительник С. Діловодство та документообіг : електр. навч. посіб. Київ, 2024. 261 с.
5. Гнатюк О.М., Бала О.І. Вітчизняний і зарубіжний досвід управління запасами підприємств: обліковий аспект. *БізнесІнформ*. 2021. № 2. С. 244-249. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2021-2_0-pages-244_249.pdf (дата звернення 09.06.2025).
6. Горбань А.А. Особливості бухгалтерського обліку: актуальні питання та виклики. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. 30-31 травня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 71-73.
7. Горбань А.А., Пискун Є.В. Фінансова стійкість та ризики. *Актуальні питання сучасної економічної науки*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, 5 грудня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 244-245.

8. Горбань А.А., Пискун Є.В., Мірошніченко Є.М. Оподаткування малих та середніх підприємств: специфіка та проблеми. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. 30-31 травня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 497-499.

9. Давидюк Т.В., Манойленко О.В., Ломаченко Т.І., Резніченко А.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Харків, 2017. 392 с.

10. Жаворонок А.В., Дзюбик І.В. Особливості аналізу виробничих запасів на підприємстві. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46). С. 422-426. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/6/96.pdf> (дата звернення 22.08.2025).

11. Зінченко О.В., Радіонова Н.Й., Хаустова Є.Б. Бухгалтерський облік: у схемах і таблицях : навч. посіб. ; під заг. ред. М.І. Скрипник. Київ, 2017. 340 с.

12. Канцедаль Н.А., Лега О.В., Прийдак Т.Б., Яловега Л.В. Бухгалтерський облік : навч. посіб. [для здобувачів вищої освіти за освітньо-професійною програмою Облік і оподаткування спеціальності Облік і оподаткування]. Полтава : ПП Астроя, 2025. 305 с.

13. Киба Л.Г. Порівняльна характеристика моделей керування виробничими запасами. *Вісник Тернопільського державного економічного університету*. Економічні науки. 2019. №1. С. 81-86.

14. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 12.08.2025).

15. Корягін М.В., Куцик П.О. Проблеми та перспективи розвитку бухгалтерської звітності : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2016. 276 с. URL: http://www.lac.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/kafedry/Buh_Obliku /Docs/Problemi_ta_perspektivi_rozvitku_bukhgalterskoji_zvitnosti.pdf (дата звернення 12.08.2025).

16. Кононенко В.А. Облік виробничих запасів: сучасний стан та напрямки

вдосконалення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки*. 2016. № 16(1). С. 147-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16%281%29__38 (дата звернення: 21.08.2025).

17. Крупка Я.Д., Порохнавець Я.А. Облік і контроль у видобувних галузях : монографія. Тернопіль, 2019. 252 с.

18. Кузьмінська О. Е. Напрями аналізу виробничих запасів підприємства. *Вчені записки*. Випуск 16. URL: <https://files.core.ac.uk/download/pdf/32615885.pdf> (дата звернення 18.07.2025).

19. Малахова А.В. Проблеми обліку запасів і оптимізація обліково-аналітичних процедур в управлінні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 920-923. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/191.pdf> (дата звернення 24.09.2025).

20. Методичні рекомендації про застосування регістрів бухгалтерського обліку : затв. наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356 / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00> (дата звернення 21.10.2025).

21. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 2 «Запаси» (IAS 2. Inventories). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_021#Text (дата звернення 22.08.2025).

22. Мірошніченко Є.М., Горбань А.А., Пискун Є.В. Оцінка ефективності системи оподаткування в Україні *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. 30-31 травня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 563-564.

23. Мокієнко Т.В. Придбання товарно-матеріальних цінностей: завдання обліку та документальне забезпечення. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_109 (дата звернення

08.07.2025).

24. Мокієнко Т.В., Горбань А., Терьошина М., Сацька М. Оптимізація процесу обліку доходів та витрат у сучасному бізнесі для підвищення фінансової ефективності. *Сучасний стан і перспективи вдосконалення практичної підготовки здобувачів вищої освіти факультету обліку та фінансів* : Випуск 15. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 46-49.

25. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення 07.08.2025).

26. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення 22.07.2025).

27. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 9 «Запаси»: наказ Міністерства фінансів України від 20.10.1999 р. № 246 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0751-99#Text> (дата звернення 22.08.2025).

28. Огійчук М.Ф. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами. Харків : Алерта. 2011. 132 с.

29. Орлова В.М., Кокошвілі Д.Р. Сучасний стан обліку запасів в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 60. С. 185-191.

30. Орлова В.М., Мазіашвілі А.Р., Шепель К.К. Сучасний стан обліку та напрямки вдосконалення документального оформлення використання запасів в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 80. С. 60-68. URL: <http://btie.kart.edu.ua/article/view/286808> (дата звернення 18.08.2025).

31. Пискун Є.В., Горбань А.А. Фінансова звітність та прозорість. *Актуальні питання сучасної економічної науки* : матеріали VI Всеукраїнської

науково-практичної конференції, 5 грудня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 265-267.

32. Пискун Є.В., Горбань А.А., Мірошніченко Є.М. Шляхи вдосконалення обліку дебіторської заборгованості *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. 30-31 травня 2023 р. Полтава : ПДАУ, 2023. С. 248-250.

33. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення 24.08.2025).

34. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 10.09.2025).

35. Подмешальська Ю.В., Зайберт Є.К. Облік виробничих запасів. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2018/71.pdf.

36. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88 / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95#Text> (дата звернення 22.07.2025).

37. Польова Т.В., Охрей Т.С. Методично-організаційні особливості обліку виробничих запасів підприємств. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 124-128.

38. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення 20.08.2025).

39. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового,

спиртових дистилятів, біоетанолу, алкогольних напоїв, тютюнових виробів, тютюнової сировини, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, та пального : Закон України від 18.06.2024 р. № 3817-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3817-20#n6> (дата звернення 15.09.2025).

40. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 05.10.2025).

41. Пушкар І.В., Шишкіна А.П. Особливості обліково-аналітичного забезпечення управління запасами. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1847/1781/> (дата звернення: 05.08.2025).

42. Рагуліна І.І., Нижня А.С. Облік та внутрішній аудит запасів на підприємстві: сучасний аспект. *Scientific community: interdisciplinary research*. 2021. № 40. С. 180-188.

43. Роєва О.С., Решетов В.О. Вплив особливостей провадження інноваційної діяльності на організацію обліку запасів як чинник забезпечення економічної безпеки. *Modern engineering and innovative technologies*. 2022. № 4 (21-02). С. 121-128.

44. Роєва О.С., Шепелюк В.А., Жуган В. Інтеграція обліково-аналітичного забезпечення в систему управління виробничими запасами підприємства. 2024. URL: [https://vz.kneu.ua/download/2024/37\(4\).08/Integration%20of%20accounting%20and%20analytical%20support%20into%20the%20enterprise%20inventory%20management%20system.pdf](https://vz.kneu.ua/download/2024/37(4).08/Integration%20of%20accounting%20and%20analytical%20support%20into%20the%20enterprise%20inventory%20management%20system.pdf) (дата звернення: 12.07.2025).

45. Садовська І.Б. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 534 с.

46. Скирпан О.П., Палюх М.С. Фінансовий облік : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 274 с.

47. Сопко В.В., Завгородній В.П. Організація бухгалтерського обліку,

економічного контролю та аналізу : підручник. Київ : КНЕУ, 2010. 260 с.

48. Степаненко О.І. Виробничі запаси: їх економічна природа та роль в господарській діяльності підприємства. *Науковий Вісник Ужгородського національного університету*. 2023. Випуск 47. С. 108-114. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/47_2023ua/21.pdf (дата звернення: 11.08.2025).

49. Тютюнник С.В., Горбань А.А. Облікова політика підприємства щодо виробничих запасів: особливості формування та вплив на фінансові результати. *Бухгалтерський облік, контроль та аналіз в умовах інституційних змін* : Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 жовтня 2025 р., м. Полтава) / Полтавський державний аграрний університет. Полтава : ПДАУ, 2025. Т. 2. С. 474-475.

50. Тютюнник С.В., Горбань А.А. Аналітичні підходи до оцінки податкових ризиків на підприємстві. *Підприємництво, облік та фінанси: сучасний стан й перспективи повоєнного відродження* : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон - Кропивницький, 21 травня 2025 р.). Херсон : ХДАЕУ, 2025. С. 285-288.

51. Тютюнник С.В., Горбань А.А. Фінансовий аналіз як інструмент управління фінансами підприємства *Система бухгалтерського обліку, аналізу, контролю та оподаткування в умовах сталого розвитку* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 16-17 жовтня 2025 р. м. Київ – м. Умань, 2025. С. 107-109.

52. Тютюнник С., Тютюнник Ю. SWOT-аналіз: сутність та особливості проведення. Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством : Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. Частина 1. Полтавський державний аграрний університет (25 березня 2025 р.). Полтава, 2025. С. 487-488.

53. Тютюнник С.В., Салига О.С. Особливості детермінованого

модельовання в аналітичних дослідженнях. *Актуальні проблеми сучасної науки: теоретичні та практичні дослідження молодих учених* : Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Полтава, 14-15 квітня 2025 р. Полтава, 2025. С. 287-289.

54.Тютюнник Ю.М., Дорогань-Писаренко Л.О., Тютюнник С.В. Фінансовий аналіз підприємств : навч. посіб. [Електронне видання]. Полтава : ПДАУ, 2024. 350 с.

55.Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами : підручник ; за ред. проф. М.Ф. Огійчука. 7-ме вид., перероб. і допов. Київ : Алерта, 2016. 1040 с.

56. Хмелюк А.В., Черненко П.В. Організація обліку, контролю та аналізу виробничих запасів. *Економічний вісник Дніпровського державного технічного університету*. 2023. № 1 (6). С. 135-143.

57. Чабанюк О.А. Організація документообігу як засіб удосконалення обліку наявності та руху виробничих запасів. *Фінанси, облік і аудит*. 2020. №18. С. 386-391.

58. Шевченко Л.Я., Мулява В.Р. Сутність виробничих запасів, проблеми обліку та напрями його вдосконалення на підприємстві. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 4 (102). С. 72-76.

59. Шевченко-Кульчицька К.І., Спірідонова К.О., Каховська О.В. Проблеми та шляхи підвищення ефективності управління запасами торговельного підприємства. *Бізнес Інформ*. 2021. № 12. С. 191-201. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform2021-12_0-pages-191_201.pdf (дата звернення 04.08.2025).

60.Школьник І.О., Боярко І.М., Дейнека О.В. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури». 2016. 368 с. URL: <http://culonline.com.ua/Books/Fin%20analiz%20Shkolnik.pdf> (дата звернення: 15.07.2025).

ДОДАТКИ